

PROSTORNO-MATERIJALNI KONTEKST DJEČJIH VRTIĆA NEKAD I DANAS

Sorić, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:200415>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**PROSTORNO-MATERIJALNI KONTEKST DJEČJIH VRTIĆA
NEKAD I DANAS**

ANDREA SORIĆ

Split

Odsjek: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Studij: Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Povijesni kontekst ranog i predškolskog odgoja

**PROSTORNO-MATERIJALNI KONTEKST DJEČJIH VRTIĆA
NEKAD I DANAS**

Studentica:

Andrea Sorić

Mentor:

doc. dr. sc. Branimir Mendeš

Split, rujan 2024. godine

Mojim djevojčicama.

SADRŽAJ

1.UVOD.....	1
2.METODOLOGIJA DIPLOMSKOG RADA.....	2
2.1. Predmet i problem istraživanja.....	2
2.2. Cilj i zadaće istraživačkog rada.....	2
2.3. Istraživačko pitanje.....	2
2.4. Provedba i rezultati istraživanja.....	3
3. PROSTORNO-MATERIJALNI KONTEKST-DIMENZIJA KONTEKSTA DJEČJEG VRTIĆA.....	4
4. GLAVNI PRAVCI RAZVOJA INSTITUCIJSKOG RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA.....	5
5. KONCEPCIJE RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U HRVATSKOJ.....	7
5.1. PEDAGOŠKA KONCEPCIJA FRIEDRICHA FRÖBELA.....	7
5.1.1. Osnovna obilježja koncepcije.....	7
5.1.2. Prostorno-materijalni kontekst.....	8
5.2. KONCEPCIJA DRUŠTVENO-ORGANIZIRANOG PREDŠKOLSKOG ODGOJA.....	11
5.2.1. Osnovna obilježja koncepcije.....	11
5.2.2. Programski dokument Uputstvo za organizaciju i rad u dječjim zabavištima (1945).....	12
5.2.3. Programski dokument Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu (1947).....	13
5.2.4. Programski dokument Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (probni)(1967)..	14
5.2.5. Programski dokument Program i upute za saobraćajni odgoj u dječjem vrtiću (1968).....	15
5.2.6. Programski dokument Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971).....	17

5.2.7. Programski dokument Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu (1976).....	20
5.2.8. Programski dokument Programske osnove za odgoj i njegu u dječjim jaslicama (1977).....	21
5.2.9. Programski dokument Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983).....	23
5.2.10. Prostorno- materijalni kontekst.....	25
5.3. HUMANISTIČKO-RAZVOJNA KONCEPCIJA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA.....	30
5.3.1. Osnovna obilježja koncepcije.....	30
5.3.2. Programski dokument Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991).....	31
5.3.3. Prostorno-materijalni kontekst.....	32
6. PROSTORNO-MATERIJALNI KONTEKST SUVREMENOG DJEČJEG VRTIĆA.....	37
7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	42
8. SAŽETAK.....	44
IZVORI I LITERATURE.....	46

1. UVOD

Prva i temeljna zajednica odrastanja za većinu djece je obitelj, a uključivanje u institucijski odgoj i obrazovanje najčešće predstavlja prvo odvajanje djeteta od obitelji (Visković, Višnjić-Jetvić, 2019). Institucijski kontekst autorica Petrović-Sočo (2007) opisuje kao "živi organizam", to jest složen a dinamičan sustav, interaktivnu mrežu socijalnih, kulturalnih, fizičkih (ekoloških) i vremenskih odnosa, s kojima je dijete u stalnom međudjelovanju, s obzirom da kontekst djeluje na dijete i obratno. Počeci institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj sežu vremenski u drugu polovinu 19. stoljeća, a prvi dječji vrtić u Hrvatskoj započeo je s djelovanjem 1869.godine. Desetljeće nakon, donesen je prvi dokument koji na normativnoj razini regulira predškolsku djelatnost, potom su se tijekom desetljeća programski dokumenti razvijali u samostalne odgojno-obrazovne dokumente te prethodili "Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje" (2014) koji danas oblikuje odgojno-obrazovni proces i kurikulum svakog vrtića, ali i sustav ranog i predškolskog odgoja. Kurikulum označava filozofiju odgoja i obrazovanja te planiranje, programiranje i ostvarivanje ciljeva, ali isto tako pruža temelj djelovanja, mijenjanja i unapređivanja života.

Povezujući koncepcije ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja s programskim dokumentima koji su vrijedili od samih početaka institucijskog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, u ovom radu promatraju se promjene u prostorno-materijalnom okruženju u ustanovama predškolskog odgoja na putu od tradicionalnog nekad do suvremenog dječjeg vrtića danas.

2. METODOLOGIJA DIPLOMSKOG RADA

2.1. Predmet i problem istraživanja

Kako bismo razumjeli suvremeni prostorno-materijalni kontekst ustanove predškolskog odgoja, važno je poznavati promjene koje su se događale kroz povijest.

U ovom istraživanju promatra se kako se mijenjao prostorno-materijalni kontekst od prve predškolske ustanove do suvremenog dječjeg vrtića danas.

2.2. Cilj i zadaće istraživačkog rada

Cilj istraživačkog rada je uvidjeti promjene od tradicionalnoga do suvremenog prostorno-materijalnog konteksta institucijskog razvoja ranog i predškolskog odgoja. Istraživački cilj konkretiziran je sljedećim zadacima:

- prikazati važnost prostorno-materijalnog konteksta kao dimenzije dječjeg vrtića
- prikazati promjene od socijalno-zaštitnih do odgojno-obrazovnih značajki dječjeg vrtića
- opisati osnovna obilježja koncepcija ranog i predškolskog odgoja, a naglašavajući prostorno-materijalni kontekst od početaka do danas

2.3. Istraživačko pitanje

Provedeno istraživanje koje rad prikazuje je neempirijsko. Istraživačko pitanje koje usmjerava ovaj rad jest koje su se promjene dogodile u obilježjima prostorno-materijalnog konteksta odgojno-obrazovnih ustanova, počevši od prve ustanove socijalnog karaktera do današnjeg suvremenog dječjeg vrtića. Za potrebe istraživačkog rada prikupljanje podataka izvršeno je radom na pedagoškoj dokumentaciji, a korišteni izvori su:

- dokumenti (zakoni, programi)
- pedagoška literatura
- knjige i članci
- fotografije iz ljetopisa dječjih vrtića

2.4. Provedba i rezultati istraživanja

Opisom prostorno-materijalnog okruženja u predškolskim ustanovama tijekom razvoja institucijskog razvoja ranog i predškolskog odgoja prikazuju se promjene nastale od prvih programskih dokumenata i koncepcija do današnjeg vremena. Kao rezultat istraživanja utvrđuju se razlike između tradicionalnog i suvremenog odgojno-obrazovnog konteksta dječjeg vrtića.

3. PROSTORNO-MATERIJALNI KONTEKST – DIMENZIJA KONTEKSTA DJEČJEG VRTIĆA

Djeca imaju urođenu potrebu za istraživanjem kao i otkrivanjem svijeta oko sebe u tom svijetu, pa tako uče istražujući, promatrajući, čineći i sudjelujući te trudeći se svemu oko sebe dati smisao. Učenje djece utkano je u cjelokupni kontekst svakodnevnog življenja u vrtiću te predstavlja rezultat aktivnog činjenja i suradnje s drugima, pa je kvalitetu djetetova učenja moguće ostvariti samo ukoliko se vodi računa o cjelini uvjeta u kojima dijete svakodnevno živi (Vujičić i Petrić, 2021). Dječji vrtić Miljak (1996) opisuje kao mjesto življenja, igre i učenja, a Slunjski (2008) kao mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja. Veliki dio svakodnevice dijete provodi u institucijskom okruženju. Okruženje u vrtiću ogleda se u strukturi prostora kao i u socijalnim odnosima. Socijalno okruženje čine svi ljudski i stručni potencijali, a fizičko obuhvaća materijalne i prostorne potencijale dječjeg vrtića (Miljak, 1996). Organizacija prostornog i materijalnog okruženja važan je aspekt kulture odgojno-obrazovne ustanove. Sukladno istraživanjima (Slunjski, 2015) prostorno- materijalni kontekst ima izravan utjecaj na kvalitetu iskustava djece, kao i na proces njihova učenja jer potiče različite, poželjne oblike socijalnog grupiranja djece, potiče autonomiju djece i samoorganizaciju njihovih aktivnosti, korespondira s kvalitetom procesa učenja djece, kao i sa vrstom i kvalitetom intervencija odgojitelja u aktivnostima s djecom. Djeca uče sudjelovanjem u aktivnostima, kao i surađujući s drugima (Slunjski, 2008) stoga je važno kod organizacije prostora omogućiti im učenje na prirodan način, a sudjelujući izravno u interakcijama s okolinom (Miljak, 1996). U tim interakcijama dijete razvija razumijevanje socijalnog okruženja, shvaća situacije u kojima se nalazi i način reagiranja na okruženje. Nadalje, dijete razumije fizičko okruženje, odnosno raspored i uređenje prostora, materijala, sredstava, igračaka koje mu stoje na raspolaganju. U suvremenom vrtiću izgradnja kvalitetnog okruženja ima veliko značenje (razni interesni centri ili kutići) i predstavlja snažan poticaj dječjem učenju i stvaranju. Prostorno i socijalno okruženje vrtića, aktivnim uključivanjem djece u proces učenja, uz neizostavnu interakciju s drugom djecom i podržavajućim odraslima, ima velik utjecaj na učenje i cjelokupni razvoj i odgoj djeteta. Iz tog razloga neprekidan razvoj okruženja predstavlja jednu od posebno važnih zadaća u organizaciji odgojno-obrazovnog procesa vrtića. Stvaranje optimalnog okruženja za učenje jedno je od ključnih uvjeta za boljim i kvalitetnijim razumijevanjem djeteta, njegovih

sposobnosti, interesa, želja i potreba, jer tek razumijevanjem djeteta moguće je primjereno i djelovati (Vujičić i Petrić, 2021).

4. GLAVNI PRAVCI RAZVOJA INSTITUCIJSKOG RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Autor Pregrad u svojoj knjizi iz 1980. godine navodi da mlado ljudsko biće, po dolasku na svijet, bez odraslih, ne bi moglo održati se na životu, a još manje steći sve osobine i vještine potrebne za život u društvu. Potrebna mu je briga i njega, određena nastojanja odraslih, kako bi se razvilo i pripremlilo za prepreke na koje će nailaziti, te osposobilo za vršenje svih aktivnosti nužnih za život. Zato su briga i nastojanja u podizanju mladih naraštaja i odgoja postojala oduvijek (Pregrad, 1980). Svako se društveno vrijeme referira na trenutno važeću sliku o djetetu. Ta se slika mijenjala usporedno s mijenjanjem društvenoga, političkoga, ekonomskoga i sveukupnoga povijesnog konteksta (Pintar, 2018). U brojnim europskim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj, promjene koje je doživjela obitelj i modernizacijski procesi tijekom druge polovice 19. stoljeća, dovele su do otvaranja prvih predškolskih ustanova.

Prvi organizirani društveni predškolski odgoj u svijetu nastaje 1816. godine otvaranjem sustava odgoja "Novi institut za obrazovanje karakter" osnivača Roberta Owena, koji je vjerovao da svaki pojedinac ima pravo na obrazovanje. Pojavom industrijalizacije sredinom 19. stoljeća, sve veći broj žena se zapošljavao u privredi. Zbog zaposlenosti oba roditelja javila se potreba za ustanovama socijalne uloge, koje će preuzeti brigu o djeci dok su roditelji na poslu. Takve ustanove su osnivali ili pojedinci ili crkveni redovi (Mendeš, 2020). Tako krajem 19. stoljeća djeluju pjestovališta, čuvališta, zabavišta i kombinirani zavodi ili pučka učilišta, kao vrste zavoda za skrb djece koja čine tadašnji predškolski sustav. Pjestovališta je ustanova za skrb, njegu i zaštitu djece do treće godine starosti (Cvijić, 1895). Uz zbrinjavanje djece provodio i odgojni rad, a prvo na našim prostorima otvoreno je 1855. godine u prostorima sestara milosrdnica u Zagrebu (Mendeš, 2015). Čuvališta su prve ustanove koje su bile namijenjene djeci predškolskog uzrasta i bile su usmjerene na tjelesni razvoj te čuvanje. Bile su to ustanove za djecu iz radničkih obitelji od treće godine do polaska u školu te (Serdar, 2013). Godine 1842. je osnovano prvo čuvalište u Karlovcu, a istovremeno se otvaraju i zabavišta koja su na početku djelovanja bila namijenjena samo djeci iz

bogatih obitelji. Ubrzo postaju namjenjena djeci svih slojeva društva od treće godine do polaska u školu (Cvijić, 1985). Prvo dječje zabavište kao ustanova koja je imala i odgojnu ulogu kod nas je otvoreno 1869. godine u Zagrebu u privatnom vlasništvu učiteljice Antonije Cvijić Lukšić. U zabavištu su se djeca mogla igrati na prikladan način. Mogli su pjevati, slušati bajke, vježbati, graditi drvenim kockama, plesti, vesti i drugo. Nedostatak zabavišta je kratko radno vrijeme od nekoliko sati koje nije odgovaralo potrebama zaposlenih roditelja, pa se ubrzo otvaraju kombinirani zavodi ili pučka zabavišta kao čuvališta i zabavišta u jednom. Djeci je u istima omogućena cjelodnevna skrb i njega, a posjećivale su ih zabavišne učiteljice, koje su vodeći se načelima Fröbela, provodile s djecom pet do šest sati dnevno (Cvijić, 1985).

Briga za djecu i odgoj djece tražila je svoje zakonske okvire, opća pravila, kako u državnim tako i u privatnim ustanovama, a takvo reguliranje institucionalne predškolske djelatnosti od samih se početaka odvijalo na dvije razine, normativnoj i programskoj. Normativnu razinu čini niz dokumenata kao što su pravilnici, zakoni, uredbe i sl., a programska razina podrazumijeva različite dokumente (Mendeš, 2020). Prvi dokument koji je regulirao institucijski odgoj na prostorima Hrvatske donesen je 1874. godine pod nazivom *Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvastka i Slavonija* (Došen-Dobud, 2019) u kojem se spominje potreba osnivanja zabavišta. Autorica navodi i prvi dokument koji regulira predškolsku djelatnost, a nastaje četiri godine nakon pod nazivom *Naredba kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu ob ustrojstvu zabavišt.* Bio je to prvi dokument u povijesti institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj koji je važio nekoliko desetljeća. Naglašavao je normativna pitanja a u dokumentu su prisutni i neki programski elementi koji su detaljno obrazlagali djelatnost, ustrojstvo, sadržaj i djelokrug rada zabavišta kao odgojne ustanove (Mendeš, 2015). Dokument možemo promatrati i kao početak reguliranja predškolske djelatnosti. Sustav predškolskog odgoja ostaje još dugo u funkciji socijalne skrbi, a značajne promjene u koncepciji predškolskog odgoja su se zbile uključivanjem istoga u sustav odgoja i obrazovanja gdje i pripada.

Do razdoblja nakon 1945. godine uz dječji vrtić, obdanište je još jedan naziv koji je označavao predškolsku ustanovu. Sezonsko ili stalno, obdanište je oblik ustanove zaštitno-odgojnog karaktera. Svrha obdaništa bila je osloboditi majke brige o djeci za vrijeme rada na poslu, a stalna obdaništa su prije svega nastojala osigurati djeci zdravstvenu zaštitu i prehranu (Lipovac, 1985).

Autorica Došen-Dobud (2019) navodi kako 1956. godine, naziv dječji vrtić nakon stupanja na snagu dokumenta *Opći zakon o školstvu* postaje jedinstveni naziv. Pjestovališta, hranilišta, dadilišta i kolijevka, ustanove namijenjene djeci do treće godine života, 1945. godine zamijenjene su nazivom jaslice koje su tada djelovale kao socijalno-zdravstvene ustanove. Hrvatsku predškolsku praksu obilježile su prema Mendeš (2020) tri koncepcije: prva je povezana s počecima institucijske predškolske djelatnosti i započela je zaslugom Friedricha Fröbela, začetnika prve cjelovite koncepcije institucijskog predškolskog odgoja. Vrtići su počeli sa osnivanjem i u Hrvatskoj gdje su i danas osnovni provedbeni oblici predškolskog odgoja. Druga koncepcija je koncepcija društveno-organiziranog predškolskog odgoja a treća humanističko-razvojna koncepcija predškolskog odgoja, prihvaćena 1991. godine i predstavlja osnovu današnje prakse predškolskog odgoja. Svaka od njih bila je određena programskim dokumentom odnosno kurikulumom koji se postupno nadograđivao brojnim zakonima i mijenjao praksu.

5. KONCEPCIJE RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U HRVATSKOJ

5.1. Koncepcija predškolskog odgoja Friedricha Fröbela

5.1.1. Osnovna obilježja koncepcije

Koncepcija predškolskog odgoja njemačkog pedagoga Friedricha Fröbela kao prva cjelovita koncepcija institucijskog predškolskog odgoja stekla je veliku popularnost te su je prihvatile mnoge zemlje svijeta. Fröbel je osnivač prve predškolske ustanove pod nazivom "Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva djelatnosti kod djece i mladih" te je postavio osnove suvremene pedagogije temeljene na prepoznavanju jedinstvenih potreba i sposobnosti svakog djeteta. Godine 1817. otvara dječjačku školu u Kelhau, Tirginiji, a 1837. dječji vrtić. Naziv "Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva djelatnosti kod djece i mladih" zamijenio je novim nazivom "kindergarten" ili dječji vrtić. Godine 1826. izdaje knjigu *Die Menschenerzeitung* ili "O odgoju čovjeka" (Mendeš,2020).

Razvoj djeteta Fröbel je podijelio u 3 faze: rano djetinjstvo (do 2-3 g.) u kojem je važna njega, srednje djetinjstvo (do 7. g.) gdje nastupa pravi odgoj kroz igru, aktivnosti u prirodi te umjetnost,

naglašava važnost razvoja govora i u tome presudnu ulogu majke kojoj preporučuje pjevanje i pričanje priča, te (nakon 7.g) razdoblje dječastva koje se odvija u školi i obilježava ga stjecanje znanja. Da bi se zadaci ostvarili razradio je različita odgojna sredstva kao npr. ručni rad, pjevanje, priče, promatranje životinja i dr. Uz umjetnički rad i rad u prirodi, ističe se upravo igra kao glavno odgojno sredstvo (Mendeš, 2020). Mendeš (2020) dalje navodi kako je godine 1869. otvoreno je i prvo dječje zabavište u Zagrebu. Prva pedagoška literatura autora Ivana Perkovaca, Stjepana Basaričeka, Antuna Čuvaja kod nas temeljila se na pedagogiji Fröbela. Antonija Cvijić koncepciji je bila najvjernija u djelu "Rukovođ za zabavišta" iz 1895. godine. U svojoj knjizi autorica dječji vrtić opisuje kao ustanovu kojoj pripadaju djeca svih društvenih klasa te u kojoj provode vrijeme do školskih dana (Cvijić, 1895).

5.1.2. Prostorno-materijalni kontekst

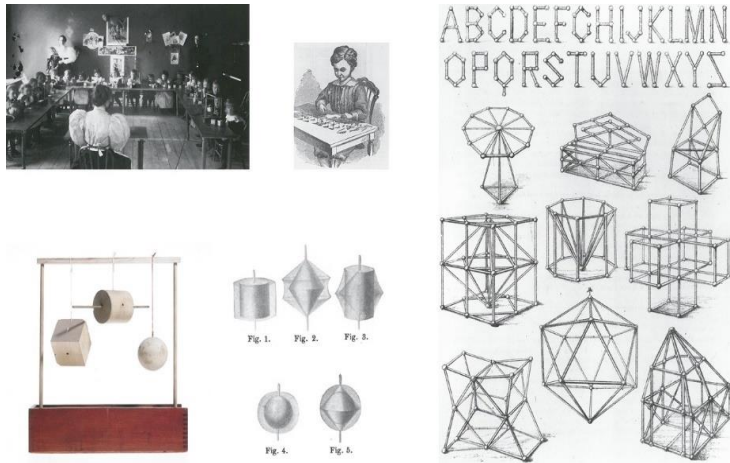
Friedrich Fröbel razradio je jako strukturirani sustav igračaka ili *darova* kao sastavni dio didaktičke opreme prvih dječjih zabavišta- lopta, kugla, kocka i valjak (Mendeš 2020). Cvijić (1895) pak dijeli Fröbelove darove na loptu, "kruglju", valjak i kocku. Smatra da igre vunenom loptom, djeca trebaju igrati samo zimi pod vedrim nebom, a pjesme koje se pjevaju uz igru trebaju biti kratke i jednostavne. Cvijić naglašava kako dijete voli loptu, jer joj je takav oblik, ugodan za oko kao i za ruku, te da je lopta okrugla, mekana stvar, koja se kreće. Za igru navodi kako treba biti omiljena djeci i imati pedagošku vrijednost, a dijete treba prikazivati rukama sve što primjećuje svojim osjetilima. Loputa ima poseban značaj i od velike je važnosti za odgoj. Fröbel djetetu već u kolijevci nudi loptu- i to vunenu- koja visi o niti, na krovu kolijevke; a kako dijete sazrijeva, Fröbel ističe da ono veći užitek ima u igri sa drugim darovima - kuglom, valjkom i kockom, nego s loptom.

Sva tri geometrijska tijela složena u drvenoj kutiji, mogu se koristiti slobodno ili dok su obješeni na štapiću te se djeci trebaju nuditi zajedno, s obzirom da i nalikuju jedno na drugo (kruglja ima jednu okruglu plohu, kocka je kao uglasta "kruglja" a valjak se može okretati kao i "kruglja", samo ne na sve strane). Mogli su se koristiti određenim redoslijedom, a svaki dar trebao je odgovarati dječjem razvoju. Darovi, osim što imaju velik obrazovni značaj, razvijaju dječje predodžbe i pojmove o predmetima materijalne okoline, upoznaju dijete sa geometrijskim likovima, imaju i

simboličnu ulogu, putem npr. lopte dijete upoznaje Svemir (Mendeš, 2020). Kugle su pak simbol tvrdoće, kretanja i jedinstva u mnoštvu, kocke simbol stabilnosti, a valjak predstavlja ideju kretanja i stabilnosti (Došen -Dobud, 2019). Uz darove, cjelokupan kurikulum za odgoj djece Fröbel dijeli i na *zabavice* ili "ostale darove" koji su simboličnog značenja, odnosno konstruktivni materijali te zanimanja koja uključuju razne vrste ručnog rada (Zaninović, 1988). Djeca trebaju koristiti i sredstva za rad kao što su štapići, crte, navoji, ogradice, piljci, grašak, kuglice ili perle, obručici i papiri za preplitanje (Došen-Dobud, 2019). Autor Mendeš (2020) zabavice pak dijeli se na zabavice u sastavljanju i zabavice u stvaranju. Zabavice u sastavljanju se odnose na skupinu tjelesa (građenje), skupinu ploha (pločice), skupinu tjelesa (štapići, letvice, kolutići) i skupinu tjelesa (kamenčići, sjemenje).

Zabavice u stvaranju dijele se na skupinu točaka (izbadanja), skupinu crta (navođenje lančića, risanje, prošivanje, pomicanje niti), skupinu ploha (prigibanje papira, prepletanje, izrezivanje, slikanje) te skupinu tjelesa (pletanje košarice, spajanje štapića s graškom, modeliranje). Od velike pedagoške važnosti je dječja igra koju prema značenju i svrsi Cvijić dijeli na tjelesne vježbe, koračnice s pjevanjem i bez, igre rukama i prstima te pokretne igre. Tjelesnim vježbama koje su se smatrale najvrjednijima zbog učenja djece lijepim kretnjama, djeca su vježbala glavu, trup, laktove, ruke, prste i noge i u Fröbelovom vrtiću izvodila vježbe svakodnevno, ujutro i poslijepodne po pola sata. Koračnice su vježbe na koje su djeca prelazila nakon naučenog pravilnog hodanja i igre. U početku se trebaju izvoditi prilikom jednostavnog hodanja s pjevanim melodijama bez teksta a kasnije se mogu provoditi i složenije koračnice kao koračanje u krugu, dvoredu, troredu i slično. Pokretne igre temeljene na nekoj kretnji, odnosno rješavanju nekog motoričkog zadatka putem kretnje (Mendeš, 2020), Cvijić dijeli na igre u hvatanju, igre u pogađanju, igre u podražavanju i kolo. Igre se trebaju igrati uz stroga pravila kao što Cvijić navodi:

- Nemoj zapovijedati dječjom igrom poput gospodara, već je dijeli s djetetom kao savjetujući drug
- Budi oprezna u izboru igre
- Pripravi pomno svaku igru
- Igra neka se češće ponavlja
- Neka u igrama bude promjene
- Katkada neka djeca sama izvode naučene igre (Cvijić, 1895:47).

Slika 1. Fröbelovi darovi i zabavice

Slika 2. Fröbelove koračnice s pjevanjem i

Slika 3. Fröbelov dječji vrtić

5.2. Konceptija društveno-organiziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj

5.2.1. Osnovna obilježja koncepcije

Društveni odgoj se, suprotno obiteljskom odgoju, ostvaruje u raznim predškolskim institucijama te pretpostavlja brigu narodne vlasti za odgoj djeteta. Osnivač javnih predškolskih ustanova je država, a društveni odgoj organizira društvena zajednica. U našoj zemlji ideja društvenog odgoja predškolske djece aktualizirana je sredinom 40-ih godina prošlog stoljeća. Oponašanje sovjetskih iskustava, preuzimanje ideje iz sovjetske teorije i prakse, rezultiralo je idejom o društvenom odgoju djece predškolske dobi te je ista dominirala u domaćoj pedagogiji tijekom prvog poratnog razdoblja. Pod pojmom društveno-organizirani predškolski odgoj podrazumijeva se odgoj djece predškolskog uzrasta od navršene prve godine života do polaska u osnovnu školu, koji se postiže određenim programom za dijete (Mendeš 2020). Kako ističe Došen-Dobud (1977) konceptija društveno-organiziranog predškolskog odgoja temelji se na didaktičkom pristupu predškolskom odgoju, a glavni razlozi za primjenu pristupa su: potrebe odgojno-obrazovne prakse odnosno povećanje broja djece uključene u rad dječjih vrtića i izgradnja novih do 1980. godine, zatim bogata tradicija koji imaju naši vrtići te ekspanzija društveno- organiziranih oblika predškolskog odgoja i obrazovanja. U razdoblju između donošenja prvog dokumenta koji je propisivao programsku razinu te označio početak reguliranja predškolske djelatnosti, do godine 1991. kad je donešen dokument *Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece*, u primjeni su bili sljedeći dokumenti:

- Uputstvo za organizaciju i rad u dječjim zabavištima (1945)
- Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu (1947)
- Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (probni) (1967)
- Program i upute za saobraćajni odgoj u dječjem vrtiću (1968)
- Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971)
- Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu (1976)
- Programske osnove za odgoj i njegu u dječjim jaslicama (1977)
- Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983)

5.2.2. Programski dokument Uputstvo za organizaciju i rad u dječjim zabavištima (1945)¹

Uputstvo za rad i organizaciju u dječjim zabavištima (1945) definira i neke opće odredbe kao vrste zabavišta, trajanje odgoja, otvaranje, uređenje, i izdržavanje zabavišta, zatim rukovođenje i nadziranje istih, kao i osoblje i dužnosti.

Zabavišta su mogla biti samostalna, djelovati pri osnovnim školama, pri obdaništima, dječjim domovima i drugim ustanovama za socijalnu, zdravstvenu i pedagošku zaštitu djece te povremena ili sezonska. Grupe su se dijelile na najmlađu (3-4 i 4-5 godina) srednju (4-5 i 5-6 godina) i stariju (5-6 i 6-7 godina) a zabavišta su imala upravu i zdravstvenu službu. Vodila se pedagoška dokumentacija, a u grupe su se upisivali i dječaci i djevojčice svih slojeva društva. Dokument ne govori o didaktičkoj opremi ustanova i naglasak je na zdravstveno-higijenskim mjerama. Prema navedenom dokumentu, temelj odgojnog rada podrazumijeva tjelesni odgoj, igru, crtanje, modeliranje i rad drugim materijalima, upoznavanje s prirodom, glazbeni odgoj, razvitak govora i razvitak temeljnih matematičkih predstava kojima se usavršava svestrani razvoj djeteta.

Svaka zgrada zabavišta mora biti na zdravom mjestu, mora biti suha, svijetla, prozračna i prostrana, a osim prikladnih soba ili dvorana, za igru i kretanje djece treba biti vrt ili veliko dvorište. Prema Cvijić (1895.) u zabavištu se koristio mali broj igračaka jer se s istima zbog količine nije moglo zabavljati puno djece, a spominje se i puška, bubanj i bič kao igračke koje se mogu upotrebljavati u zajedničkoj igri. U svakom zabavištu treba organizirati tzv. kutić prirode, zatim imati dječji povrtnjak i cvijetnjak, za koje treba birati biljke specifične za određeni krajolik (od drveća npr. neka voćka, lipa ili bor, a od grmlja ribiz, lješnjak), a u kutiću prirode se mogu držati i životinje zanimljive djeci kao ribice, ptice, vjeverice, jež, kornjača i druge. U kutiću mogu biti i razne sobne biljke s listovima i cvijećem, a prema godišnjim dobima kutić se mijenja se i popunjava novim biljkama. Svako zabavište treba biti opremljeno zbirkom dobrih slika i dobrih umjetničkih knjiga za djecu predškolskog doba, koje su uz priče i basne važna sredstva za razvoj govora. U glazbenom odgoju mogu se koristiti npr. glasovir, gitare, violina, harmonika te za izvedbu odgoja pjevanje odgojitelja, gramofon ili radio. Svako zabavište treba imati dovoljan broj odgojnih

¹ *Uputstvo za organizaciju i rad u dječjim zabavištima (1945). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str. 93*

sredstava za rad s djecom kao što su slike, igračke te raznog pribora i materijala, npr. likovnog (kao papir, karton, drvo, ostaci vune, tkanina, pređa, prazne kutije od žigica i cigareta i drugog lako nabavljivog i jeftinog materijala), koji uz druge može poslužiti u odgojno-obrazovnom radu i od kojeg se po uputstvima zabavilja mogu izrađivati odgojna sredstva.

5.2.3. Programski dokument Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu (1947)²

Dokument se sastoji od plana i programa koji se odnosi na 6 odgojnih područja, a svako od njih sadrži potpodručja koji podrazumijevaju brojne aktivnosti. Tjelesni odgoj, umni odgoj, moralni odgoj, umjetnički odgoj, suradnja s roditeljima, patronatom i masovnim organizacijama te administracija odgojiteljice (koja čini dnevni plan i kontrolnik rada, dnevnik, kartoteka odgojiteljice, dnevnik dolaska djece u vrtić, matični list, tjedni plan rada i matična knjiga). Svako od u daljnjem tekstu navedenih područja organizirane su igre i aktivnosti prilagođene mlađoj, srednjoj i starijoj skupini djece. Tijekom ovog razdoblja vrste ustanova su se dijelile na dječje domove, dječje jaslice, dječja obdaništa i dječja zabavišta.

Neki od odgojnih sredstava koja su se koristila su lutke u kazalištu lutaka i igrama dramatizacije, lotto, knjige, priče o npr. životinjama, igrokazi, slike i slikovnice, igračke, djeca su se igrala u kutiću građenja (drveni građevni materijal), brinula se uz ostalo, o npr. cvijeću u vazama u kutiću prirode. Dječji kutići, uz sezonske dječje vrtiće, bili su jedni od provedbenih oblika koji se javljaju kao privremene ili prigodne ustanove, koje organiziraju udruženja građana. Javljaju se uz njih i društvene sobe, kazalište lutaka i slično. Igračka predstavlja u ovom razdoblju veliku važnost i ne čini samo oruđe igre, već sudjeluje u samoj izgradnji igre. "Igračka pobuđuje stvaralačke snage djeteta, hraneći njegova čuvstva i zadovoljavajući njegove potrebe, stvarajući nove emocije i nove interese, igračka sama svoj život i sve složenosti postojanja duguje svom istinskom tvorcu, djetetu" (Arkin, 1950:9). Igračke se dijele na senzorne (zvučne, glazbene igračke, kaleidoskop), pokretne, likovne (medo, pas, zec, lutka), igračke proizvodnje i tehničke, društvene (sve iz svakodnevnog života), konstruktivne (građevni materijali raznih vrsta). Igračka mora zadovoljavati higijenske

² *Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu (1947). U: Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb: Novi redak, str.97*

zahtjeve, pedagoško-ideološke zahtjeve i estetske zahtjeve. Naglasak ovog dokumenta je na zdravlju i higijeni.

5.2.4. Programski dokument Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (probni)(1967)³

Navedeni dokument priredio je Zavod za unaprjeđenje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske 1967. godine. Predškolske ustanove su se u dotadašnjem radu koristile Programsko-metodskim uputstvima za rad u predškolskim ustanovama (Beograd 1952.), knjigom Vaspitni rad u predškolskim ustanovama (Beograd 1959.) i radom grupe odgojitelja iz Splita. Navedeni programi su imali više karakter didaktičko-metodičkih rukovođa i priručnika koji su služili kao zamjena za program. Prvi dio dokumenta naglašava osnovna obilježja predškolskog odgoja, zadaće i bitne oznake dječjeg vrtića kao predškolske ustanove, te osnovne aktivnosti i oblike odgojno-obrazovnog rada s djecom, kao i organizaciju dnevnog života u vrtiću. Drugi dio je program odgojno-obrazovnog rada koji se dijeli po grupama i to na mlađu (3-4 godine), srednju (4-5 godina) i stariju grupu djece (5 godina do polaska u školu). Odgojitelj treba pratiti stručnu literaturu, te putem seminara, simpozija, stručnih savjetovanja i ostalog neprestano upotpunjavati svoju stručnost u odgojno-obrazovnom radu.

Materijalna uređenost vrtića podrazumijeva zgradu vrtića koja odgovara namjeni, dvorišni prostor i uređeno igralište sa ljuljačkama, njihaljka, prečkama ili elementima za penjanje koji čine osnovni uvjet za odgojno-obrazovni rad. Vrtić treba biti opremljen namještajem i didaktičkom opremom neophodnom za rad: igračkama, slikovnicama, kutićima za igru, građevnim materijalom, malim kinom, kazalištem lutaka i sjena, treba imati "učila" ili sredstva za školu. Kutići moraju biti raznovrsno opremljeni u svakoj odgojnoj grupi. Poželjni su i rekviziti kao vrećice s pijeskom, palice, obruči, gredice, užad, strunjače, kao i glazbeni instrumenti poput činela, trianglera, bubnjeva i slično. Za vrtić je važno posjedovati i pribor za rad u cvjetnjaku, povrtnjaku ili travnjaku oko zgrade. U ovom programu zadaci su se određivali prema potrebama i interesima čistih dobnih

³ *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (probni)(1967). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str. 19*

skupina, a u mješovitim skupinama djece koja postoje u praksi, nužno je bilo usmjeravati program prema dobi djece koja čine najbrojniju populaciju.

5.2.5. Programski dokument Program i upute za saobraćajni odgoj u dječjem vrtiću (1968)⁴

Navedeni dokument nadopunjuje eksperimentalni program iz 1967. godine a obrazlaže potrebu da se uvede sadržaj prometnog odgoja u rad dječjih vrtića. Statistički podaci pokazuju kako se promet (u daljnjem tekstu i saobraćaj) razvija, u istome stradavaju i predškolska djeca koja su sve češći sudionici. S obzirom da odgoj i obrazovanje djece treba započeti i prije polaska u osnovnu školu, VI. kongres za cestovnu sigurnost 1962. u Salzburgu donosi preporuku poduke djece o osnovnim saobraćajnim sredstvima, znakovima i pravilima u prometu, kao i podizanja kulture i roditelja koji snose veliki dio odgovornosti.

Pozivajući se na neposredno iskustvo djece, odgojitelj kao dio odgojno-obrazovnog rada pedagoškim principima, prilagođeno djeci bogati iskustva djece novim spoznajama i doživljajima te ih potiče na snalaženje u okolini i život u suvremeno doba, uvodeći saobraćaj kao sastavni dio dječje okoline. Za uspješno ostvarivanje zadataka i programa saobraćajnog odgoja potrebna su i druga raznovrsnija didaktička sredstva kojima se može poslužiti kako bi se djeca što bolje upoznala sa prometom u okolini kao slikovnice, igračke iz područja prometa, te prometna sredstva (tricikli, koturaljke, saonice, romobili i sl.) U ista poticajna sredstva mogu se ubrojiti i filmovi, dijafilmovi, flanelograf, makete, semafor, magnetograf i dr. Uz igre važna je i suradnja vrtića sa organima zaduženim za sigurnost u prometu i roditeljima.

Postignut je veliki napredak u opremi i primjeni raznovrsnih didaktičkih sredstava i drugih pomagala kao što su igračke, modeli različitih vozila ili kompleti igračaka koji prikazuju situacije u prometu (željeznica, autodrom), domino, saobraćajni znakovi, razne aplikacije, slike i albumi, slikovni ilustrativni materijal, slagalice, lotta, konstruktivni i tzv. dopunski didaktički materijal. Kutić za likovno izražavanje stalni je pratilac i jedan od izraza cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada u ustanovi, te u svakom vrtiću obiluje sadržajima i motivima iz saobraćajnog odgoja. Koristi

⁴ *Program i upute za saobraćajni odgoj u dječjem vrtiću (1968). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str.147*

se pješčanik, u kojem djeca grade željezničku prugu, cestu i tunele, zatim kazalište lutaka, a ponegdje u vrtićima i kazalište sjena. Rad na poligonu omogućuje djeci vježbu u simuliranim situacijama. Koriste se mali improvizirani poligoni koji mogu biti u prostorijama vrtića ili dvorištu istoga, a u većem se može napraviti i stalni poligon. U realizaciji odgoja koristi se stvaralačka, pokretna i didaktička igra.

Slika 4.. Dio prostora sobe vrtića i likovni radovi iz 1968. (Dječji vrtić "Braća Santini I", a od 1983. godine Dječji vrtić "Ivančica")

Slika 5. Dječji vrtić "Braća Santini I" 1969. godine, današnji "Sretni princ"

5.2.6. Programski dokument Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971)⁵

Navedeni dokument donesen je na sjednici održanoj 11. prosinca 1970. godine od strane Pedagoškog savjeta SR Hrvatske te je propisan kao obavezan program za realizaciju u svim vrtićima SR Hrvatske i to nakon trogodišnjeg praćenja u praksi. Programski dokument čini opći dio i okvirni program odgojno-obrazovnog rada. Prema programu igra se promatra kao najznačajniji oblik aktivnosti djeteta predškolske dobi (Mendeš, 2022). Program odgojno-obrazovnog rada podijeljen je na mlađu (3-4 godine), srednju (4-5 godina) i stariju grupu (5 godina do polaska u školu). Odgojno- obrazovni zadaci u radu s mlađom grupom podrazumijevaju fizički i zdravstveni odgoj, Hrvatskosrpski jezik⁶, likovni i *muzički* odgoj.

Materijalna sredenost dječjih vrtića podrazumijeva da vrtić mora biti smješten u prikladnoj zgradi koja odgovara namjeni, prostorije zgrade moraju biti suhe, svijetle i prozirne, sa posebnim prostorom za grupne sobe, garderobe, sanitarije, kuhinjski i drugi prostor, uređeno igralište sa prostranim, travnatim i sjenovitim dvorištem. Osim stručnog kadra koji je neophodan za funkcioniranje vrtića, važna su didaktička sredstva kao igračke, slikovnice, kutići za igru, građevni materijal, malo kino, kazalište lutaka i sjena, glazbeni instrumenti, *fiskulturni* rekviziti, suvremena audio-vizualna sredstva. Raznovrsni kutići, kao kutić lutaka, kutić prirode, kutić domaćinstva, glazbeni kutić, terarij, likovni kutić, kutić slikovnica i drugi opremljeni i pedagoški organizirani razvijaju matematičke pojmove i pomažu u moralnom, intelektualnom i estetskom razvoju. Sredstva rada se prema potrebama i interesima pojedine grupe (iako se mogu u gotovo svim grupama koristiti) razlikuju, npr. lopta i kuglice su veće no u starijim grupama. Kutići se neprestano trebaju obnavljati kako se materijal troši, a kvalitetno osmišljeni kutići bogate sadržaj dječjeg života, omogućuju djetetu kratko odvajanje od odraslih, razvoj, izražavanje, maštu.

Mendeš (2020) naglašava kako se navedeni dokument približio tzv. akademski strukturiranim predškolskim programima nastalim u svijetu tijekom druge polovice 60-ih godina 20. stoljeća. Posebna pažnja se pri uvjetima za izvedbu programa posvećuje bogatstvu didaktičke opreme

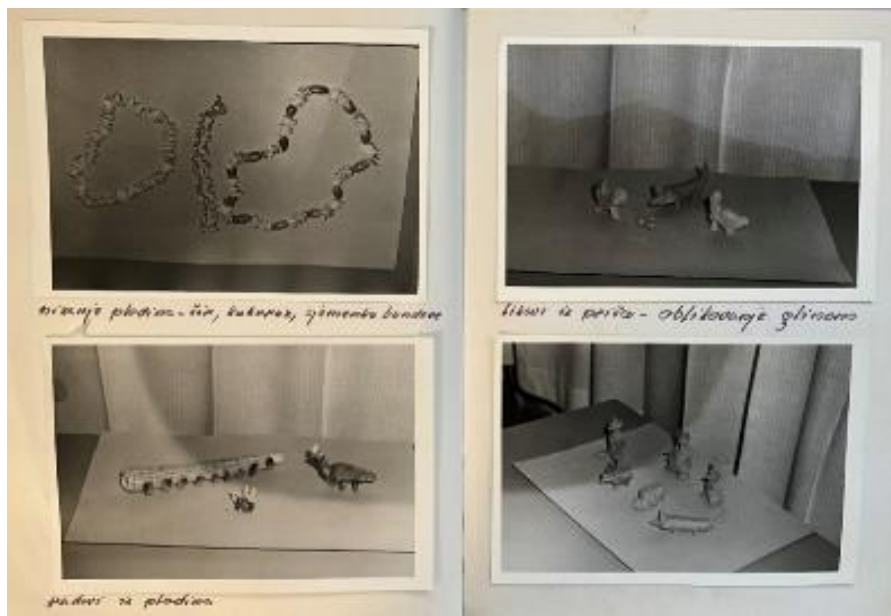
⁵*Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str. 153*

⁶*Materinski jezik za dječje vrtiće drugih narodnosti u SR Hrvatskoj*

odnosno poticajnom materijalnom i fizičkom okruženju. Dokument Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971) predstavlja prvi cjeloviti dokument koji je unatoč kritikama pedagoške javnosti između ostalog i na strukturiranost, na programskoj razini regulirao odgojno-obrazovni rad u dječjim vrtićima.

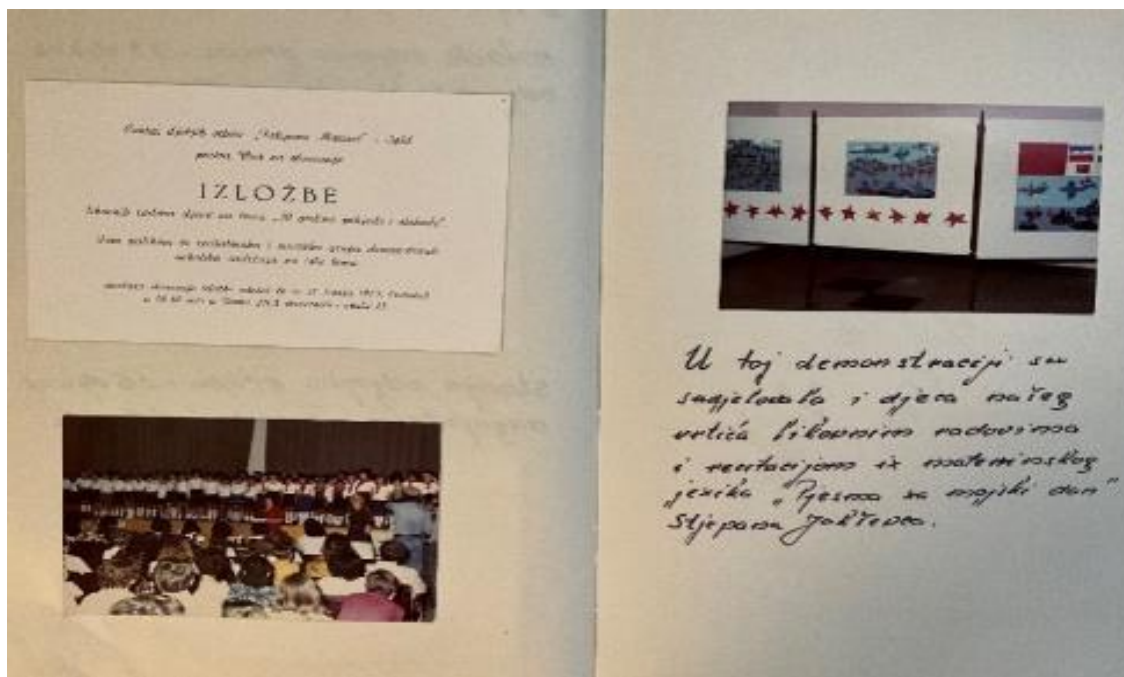
Slika 6. Dječji vrtić "Braća Santini I" 1971. godine

Slika 7. Dječji vrtić "Braća Santini I" 1973. Prikazi aktivnosti (nizanje plodina, oblikovanje glinom)

Slika 8. Dječji vrtić "Braća Santini I" 1974. Prikaz aktivnosti (oblikovanje u papiru i plastici) i

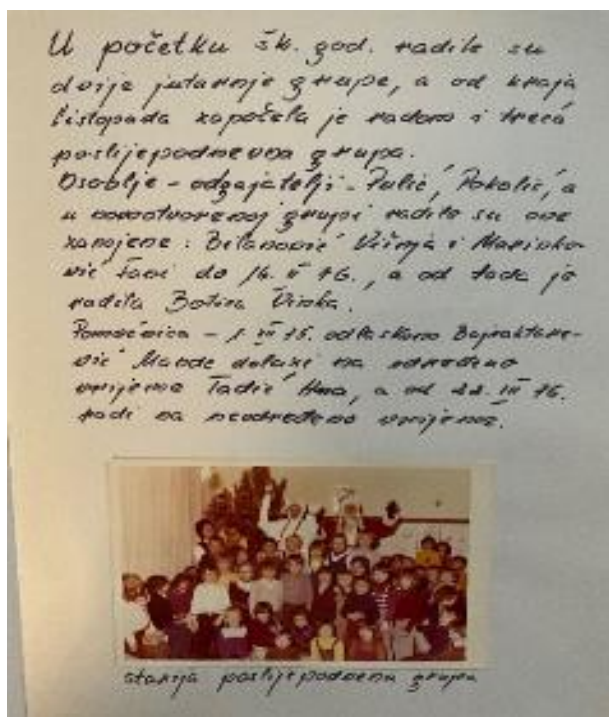
Slika 9. Prikaz sudjelovanja na izložbi likovnih radova koje organizira Centar dječjih vrtića "Tatjana Marinić"- Split

5.2.7. Programski dokument Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu (1976)⁷

Navedeni dokument donio je Prosvjetni Savjet SR Hrvatske 1976. godine i odnosio se na društveno organizirani odgoj djece predškolske dobi prije polaska u osnovnu školu, te je koncipiran na način namijenjen djeci koja nisu polazila dječji vrtić prije polaska u osnovnu školu. Iz Zavoda za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske (1976) naglašava se pretpostavka da se rad odvija kontinuirano, da uz neposredan rad odgojitelj priprema i vodi pedagošku dokumentaciju, za provođenje programa potrebno je stručno osoblje, ponajprije odgojitelji, nakon njih u obzir dolaze i nastavnici. Odgojitelji bez iskustva uključuju se u seminar, tijekom rada odgojiteljima je važno pružiti stručnu pomoć, a uz prostor i namještaj važno je osigurati i didaktička sredstva i pomagala. Program je skraćen na 150 sati i odnosi se na četiri odgojna područja i to: tjelesni i zdravstveni odgoj, upoznavanje okoline i njegovanje materinjeg jezika, likovni i glazbeni odgoj.

Posebna pažnja poklanja se bogatstvu prostorno-materijalnog okruženja, a prostor se organizira u tzv. kutiće koji trebaju biti u svakoj odgojnoj grupi, kao kutić prirode, kutić slikovnica i priča, obiteljski kutić, kutić za igre lutkom, likovni i glazbeni kutić i dr. U sklopu prostora koristi se i pješčanik te dječje igralište. U odgojnom radu programa, kao i u radu drugih kraćih programa, koristili su se i dijafilmovi u malim kinima, igraonice za djecu, igroteke, susreti s glazbom, mala lutkarska kazališta. Odgojno-obrazovni rad podijeljen je na mjesece i to od 1. do 8. mjeseca boravka.

⁷ Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu (1976). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str.257

Slika 10. i 11. Prostor za grupne aktivnosti Dječji vrtić "Braća Santini I" 1974./75.

5.2.8. Programski dokument Programske osnove za odgoj i njegu u dječjim jaslicama (1977)⁸

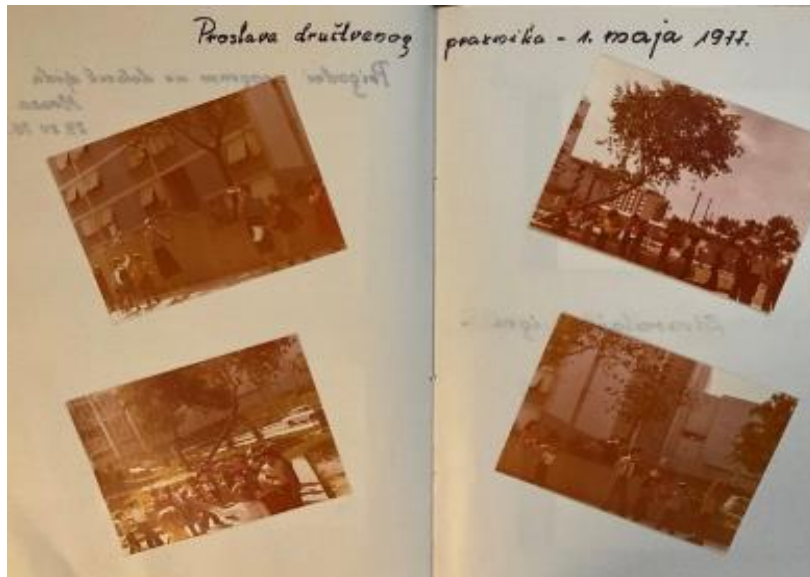
Navedeni dokument donio je Prosvjetni Savjet SR Hrvatske 1977. godine⁹ na sjednici održanoj 10. lipnja 1977. godine kao rezultat timskog rada djelatnika Zavoda za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske i Zavoda za zaštitu majki i djece SR Hrvatske. U dokumentu se jasno razrađuju društveno značenje kao i zadaci organizirane njege i odgoja djece u jaslicama.

Formiraju se odgojne grupe i odjeljenja, raspored i organizacija dnevnog života i rada s djecom, primanje djece i odlazak kući, spavanje, njega, hranjenje, planiranje prehrane, čuvanje i unaprjeđenje zdravlja, aktivnost djeteta i organizacija odgojnog rada kao i suradnja s roditeljima. Naglašava se važnost toplog obiteljskog ozračja i brojne prednosti (na socijalnom, pedagoškom i

⁸ Programske osnove za odgoj i njegu u dječjim jaslicama (1977). U: Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb: Novi redak, str.289

zdravstvenom planu) boravka djeteta zaposlenih roditelja u dobro organiziranim jaslicama. Naglašava okrenutost djetetu, odnosno, kako smatra Petrović-Sočo (2007) polazak od individualnosti djeteta, njegovih potreba te ritma življenja u organizaciji i kreiranju odgojno-obrazovnog procesa. Autori Stenzel i Kobola (1977) ističu kako se odgojno-obrazovni rad na upoznavanju djeteta s okolinom temelji na sadržajima koje djeca promatraju iz života i rada svoje okoline, odnosno društvene i prirodne sredine.

Prema Došen- Dobud (1977) najčešća dječja slobodna aktivnost je igra, a uz igru se pojavljuju i aktivnosti koje će djeca prihvatiti kao rad npr. sređivanje lutkine garderobe, uređenje kutića igračkaka, čišćenje kutića prirode, spremanje dvorišta i igrališta štiteći predmete od kiše. U dječjem vrtiću se nalaze razne igračke, didaktički oblikovani i neoblikovani materijali, predmeti koje djeca donose u vrtić. U prostorijama vrtića su tematski opremljeni tzv. kutići, kao kutić lutaka i igračkaka (lutke dječaka i djevojčice, lutke predstavnici profesija, lutke za presvlačenje, lutke-bebe, igračke životinje za vučenje, predmeti za domaćinstvo, garderoba za lutke, košara za bebe, a svi čine odraz obiteljskog života), frizerski kutić, kutić slikovnica, kutić liječnika, kutić građevnog materijala i dr.). Djeca provode vrijeme i na vanjskom prostoru vrtića koji uključuje igralište (na kojem mogu koristiti lopte, balone, kolute, štapove ili konopce), prometni poligon (na kojem koriste sportske uređaje i sprave), povrtnjak, park ili travnjak. Javlja se i podjela sredstava dječje spoznaje i izražavanja u koje spadaju: predmeti i pojave dječjih neposrednih iskustava u okolini i vrtiću (npr. kutić prirode), zatim dječje igračke i didaktičke igračke (zabavne, senzorne, motoričke, imitativne, emotivne, obrazovne, društvene, za izražavanje, receptivne, konstruktivne i tehničke za radni odgoj), trodimenzionalna sredstva (modeli, sredstava za tjelesni odgoj, glazbala, magnet, baterije), dvodimenzionalna vizualna (slike, projekcije, aplikacije, crteži), audio-vizualna sredstva (film, televizija), potom auditivna sredstva kao zvučne produkcije i reprodukcije) i sredstva budućnosti (strojevi za učenje). Igra i rad su povezani, prema Roller-Halačev (1978), isprepleteni posebno u mlađoj predškolskoj dobi pa igra pretpostavlja pripremu djeteta za rad. U procesu manipuliranjima predmetima, dijete otkriva namjenu i upoznaje iste, uči, stječe nova iskustva, usvaja nove pojmove, oblikuje odnose i ponašanje. Mendeš (2020) naglašava nove spoznaje o razvoju i mogućnostima djeteta u programskom dokumentu, ali i probleme koji su nastali u praksi s obzirom na rad isključivo medicinskih sestara bez odgovarajućeg pedagoško-psihološkog obrazovanja, zbog čega nisu nastale značajne promjene.

Slika 12. Dječji vrtić "Braća Santini I" 1977. Proslava 1. maja i

Slika 13. Potvrda sa sudjelovanje na Sportskom prvenstvu 1978.

5.2.9. Programski dokument Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983)¹⁰

Navedeni dokument donesen je 1983. godine i započeo s primjenom 1983./84. godinu za djecu u drugoj trećoj i četvrtoj godini, a u idućoj godini i za djecu u petoj i šestoj godini. Strukturu dokumenta čini 7 točaka i to temeljna obilježja, struktura osnova programa, cilj i zadaci, sadržaj rada i objašnjenja i kraći programi rada sa potrebnim objašnjenjima. Pri donošenju dokumenta, podlogu je činila talijanska programska orijentacija, čija se sličnost ogleda u nazivima programskih područja. Predškolski odgoj obuhvaća programe njege, odgoja i zaštite djece od prve godine do polaska u školu koji se ostvaruju u jaslicama, vrtićima, materinskim i dječjim domovima, društvenoj brizi i drugim organizacijama. Postoje i kraći programi koji se uz navedene, odvijaju i u bibliotekama, školama, mjesnim zajednicama i drugim prostorima osiguranim za rad s djecom. Djeci s teškoćama u razvoju, koja se po prvi put spominju u programskim dokumentima, osigurani

¹⁰ Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). *Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj*. Zagreb : Novi redak, str.343

su primarni i drugi programi, u odgovarajućim uvjetima u predškolskim organizacijama s drugom djecom ili posebnim predškolskim organizacijama; sve kako bi se umanjile primarne teškoće ili spriječile sekundarne i kako bi se dijete što uspješnije uključilo u daljnje obrazovanje.

Prostor treba biti funkcionalan i uređen na način da potiče dječju radoznalost i inicijativu, a raznim igračkama, predmetima i materijalima razvija se dječja radoznalost, istraživačke sposobnosti, mašta, spretnost, suradnja te simboličke funkcije. Važnu ulogu imaju i ljudi u predškolskim organizacijama jer odgojitelj, medicinska sestra i druge odrasle osobe, koji će u odgojnim postupcima pristupiti djeci individualno, predstavljaju dječje uzore za poistovjećivanje i imitaciju.

Prema Došen- Dobud (1982) osnovni uvjeti za ostvarivanje dječjih slobodnih aktivnosti u dječjem vrtiću čine prostor, vrijeme, sredstva, iskustva, doživljaji i poticaji za prerađivanje i izražavanje, a uz sve navedeno važna je i pogodna atmosfera slobode i sigurnosti. U dječjim vrtićima ostvarena je podjela na tzv. čista odjeljenja koja čine djeca približne kalendarske dobi, sa najvećom razlikom od godinu dana. Svako odjeljenje je u svojim prostorijama koji čini zatvoren kompleks što nekim dječjim kućama otežava komunikaciju djece. U prostorijama za dnevni boravak postoje organizirani tzv. kutići: kutić lutaka i igračaka, građevinskog materijala, slikovnica a prema prilikama i kutići pošte, trgovine, ljekarne, ambulante, frizerski kutić, kutić prirode, kutić reduša. Kutić lutaka je omeđen paravanima, sastoji se od lutaka ljudskog i životinjskog oblika, ponekih crnih lutaka, lutke beba. Tu se nalazi i raznovrsno pokućstvo, kuhinjski namještaj i posuđe, te pravi kućanski aparati, kolica za djecu, posteljina košara, jastuk i odjevni predmeti. Djeca se mogu susretati u velikim i raznovrsnim obiteljskim igrama. Neki kutići se fiksiraju u vrtićkim prostorijama, kao češljaonice, mehaničke radnje, trgovine ili ambulante a neki se i oblikuju tijekom dječje igre. Kutić prirode i reduša su u fiksnim prostorima. Kompleti igara kojima je opremljena vrtićka soba su komplet liječnika, kuhara, vatrogasaca, prometnika, kazalište lutaka i dr. Siromaštvo takvih poticaja ponekad je i pretpostavka za siromašniju igru. U predmete koje djeca koriste u vrtiću spadaju i satovi, sita, kuhače, miješalice, cjediljke, daščice i drugi predmeti odraslih kao torbe, narukvice, uvijači, notesi, katalozi robnih kuća, stari kalendari, razglednice, olovke, tesarski ili trgovački metar, bočice, razne veće ili manje kutije i , košarice, mrežaste vrećice, pribor medicinskih sestara, kute pregače, ampule, zatim poštanske tiskanice, improvizirani pečati i drugo. U ovom razdoblju djeca koriste mnoštvo materijala koje donose od kuće, uz brojne materijale kojima ih se potiče na raznovrsnu igru a osigurani su u dječjem vrtiću.

Predmetima kojima djeca eksperimentiraju kao što su magneti, mikroskopi, cijevi, zvona, pumpe, gume, pješčani sat, kaleidoskop, termometri, barometri može se doprinijeti spoznajnom i funkcionalnom razvoju djece. Didaktički materijal trebao bi biti dostupan djecu u slobodnim aktivnostima. U dječjem vrtiću mogu se koristiti i magnetofonske i gramofonske ploče ili kazetofon. Vanjski prostor produžetak je dječje aktivnosti iz onog unutarnjeg: trebao bi sadržavati njihaljke, ljuljačke, lopatice, *modlice*, makete, pješčanik. Može sadržavati i neka prijevozna sredstva ili ostatke prebojanih, zatim montažne objekte kao sjenice, kućice, ili mostove za kretanje do kućica u kojima se može ostvariti stvaralačka igra. Organizacijom kutića djeci se pruža mogućnost opredjeljenja kako bi djelovali prema inicijativi i razvijali stvaralaštvo. Za potrebe cjelokupnog rada, fiksni bi mogli ostati kutić reduša i kutić prirode, a vanjski prostor bi trebao sadržavati igrališni dio kutić prirode i prostor za prometni odgoj bez oštih ograničenja među njima.

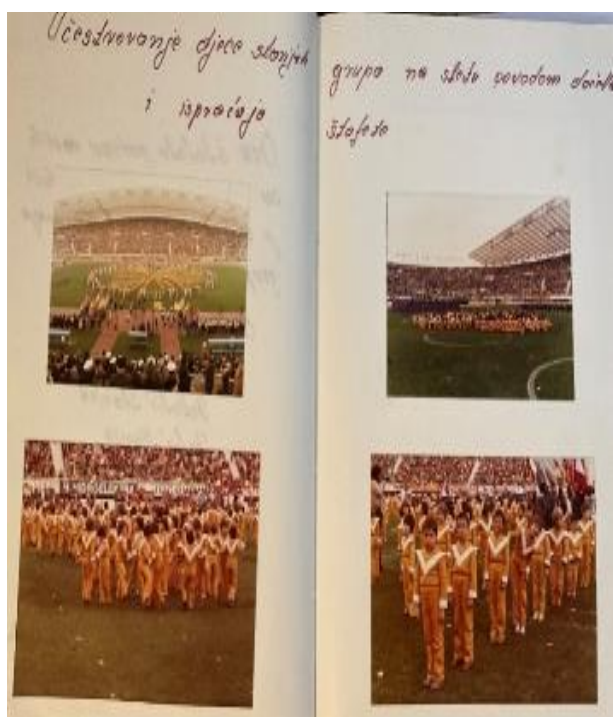
5.2.10. Prostorno- materijalni kontekst

Bartušková (1968) navodi kako se višestruki razvoj djece postiže ponajviše ukoliko se u dječjem vrtiću kao sredstvo odgoja upotrijebe sve osnovne djelatnosti kao igra, učenje i rad. Obilježje i vrsta igara ovisi o dobi djeteta, o uvjetima u kojima se dijete igra, o dojmovima iz sredine u kojoj živi te o igračkama i materijalu za igru kao i svjesnom djelovanju odraslih. Dječjim igrama koje su raznovrsne, odgovara i raznolikost igračaka. Roller-Halačev (1975) igračku definira kao svaki predmet ili materijal koji djetetu služi za njegovu igru. Dijete premetima rukuje, maše s njima, baca ih, premješta, slaže, trga ili oblikuje. Na taj način ono upoznaje potpunije materijalni svijet i razvija svoja osjetila. Igračka postaje djetetov prijatelj i suradnik, kako u predškolskom dobu djeteta, tako i kasnije u životu. Igračka utječe na produbljivanje dječjih osjetila, zadovoljava dječju potrebu za druženjem, izaziva radost te budi dječju želju za istraživanjem. Pomoću igračaka dijete zamišlja svijet u kojem ono vlada i postaje sve što želi biti. Jedna od najstarijih igračaka je lopta, a još od starih civilizacija, u iskopinama su pronađene lutke od pečene gline. Neke su igračke tijekom vremena promijenile materijale od kojih su načinjene, ali namjena, oblik i način upotrebe ostali su isti.

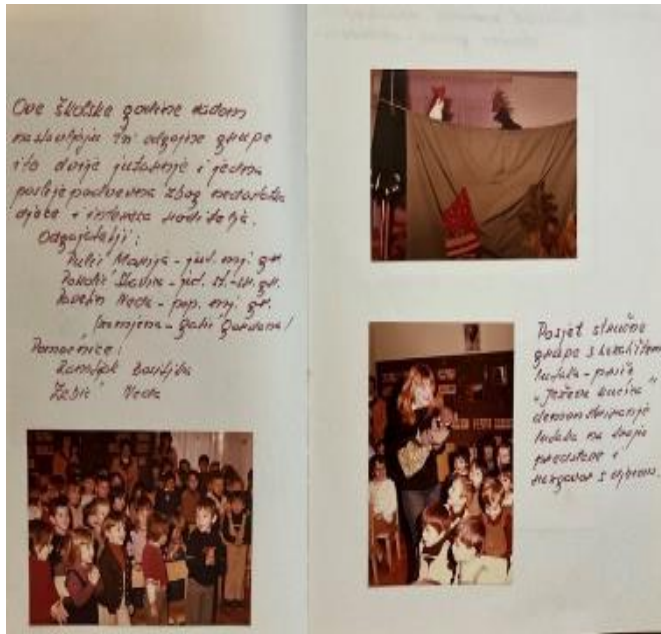
Igračka ima mnogostruk utjecaj na odgoj i razvoj djeteta, što je čini pedagoški vrijednom. Vrijednost igračke očituje se u iskustvu (jer igrajući se dijete stječe iskustvo i doživljava o npr. oblicima, bojama, veličini, kakvoći i zvukovima), očituje se u funkcionalnoj vrijednosti igračke

(aktivira dijete na rad), u oblikovnoj vrijednosti (potiče dijete na stvaranje, oponašanje) i u vrijednosti povezivanja (pomaže djetetu ostvariti emocionalne veze s vršnjacima i odraslima). Autorica Roller-Halačev prema funkciji odnosno djelovanju na svestrani razvoj djeteta dijeli igračke u 12 kategorija: senzorne (koje pomažu razvoj osjetila te potiču brojne doživljaje), motoričke (koje pomažu razvoj mišića i spretnosti), imitativne igračke za oponašanje doživljaja (u kojima dijete oponaša svoju okolinu), obrazovne (koje pomažu da dijete shvati zadatak), emotivne igračke (razvijaju niz emocija), materijal za društvene igre (koje doprinose uvažavanju drugog), materijal za izražavanje (koje omogućuju da dijete iskaže svoje potrebe), materijal za receptivne igre (pomoću kojeg dijete razvija vanjske doživljaje), konstruktivne igračke (veliki niz materijala kojima dijete gradi, mašta, koncentrira se), tehničke igračke na pogon i prva mehanika (stjecanje tehničkog predznanja), igračke za radni odgoj (dijete oponašanjem okoline izvršava zadatke) i zabavne igračke (koje bude dječje veselje). Uz standardne klasifikacije, tu su i prigodne igračke (brojni predmeti iz kućanstva- stolica koja postaje vagon) i igračke vlastite izrade (igračke od prirodnog ili neoblikovanog materijala koje imaju veliku pedagošku vrijednost) prema Roller-Halačev (1975). Kako bi se ostvarile tematske igre, djeca mogu koristiti tematske igračke koje predstavljaju osobe (drvene lutke, celuloidne lutke s kompletima), saobraćajna sredstva (kolica, drvene vlakove, automobile, traktor s agregatima, lađe i avione), namještaj (kolica za lutke, namještaj za lutku, sobice, kuhinjice) te komplete igračaka za pojedine teme kao grad, šuma, zoološki vrt, *salaš*, seljačko dvorište (Bartušková 1968). Prazne kutije koje se npr. upotrebljavaju u dječjoj igri na razne načine postaju predmet kojim dijete rukuje i igra se, pa tako postaju igračke. Djeca se tako u igri nalaze u različitim ulogama, postaju roditelji, liječnici, poštar, trgovci, kapetani, piloti ili vozači, postaju arhitekti vlastitih doživljaja i iskustava (Roller-Halačev, 1975). Za dramatizirajuće igre korisno je kazalište i lutke za prste dječje ruke dok *slagaljke* pomažu u razvoju konstruktivnih igara. Djeca se u konstruktivnim djelatnostima uče rukovati jednostavnim alatom (škare, čekić, kliješta i pila) te uz pomoć alata obrađuju npr. papir, drvo, pluto, špagu i druge prirodne materijale. U igračke za pokretne igre ubrajaju se lopte, užad za preskakivanje kuglana, uzde, zastavice, kolut zabacanje, obruči i dr. Za dječje vrtiće izrađuju se specijalne didaktičke igračke i pomagala te pripadaju didaktičkom materijalu- uz pokrivaljke, domina i parne sličice koje mogu izraditi i odgajateljice izrezujući iste iz časopisa, plakata i sl. Pijesak, kamenje, snijeg, razni plodovi posebice služe za konstruktivne igre u prirodi. Igračke vlastite izrade su one koje djeca sama izrade od npr. papira, ljepenke ili raznog otpadnog materijala (kutije, cjevčice, odresci

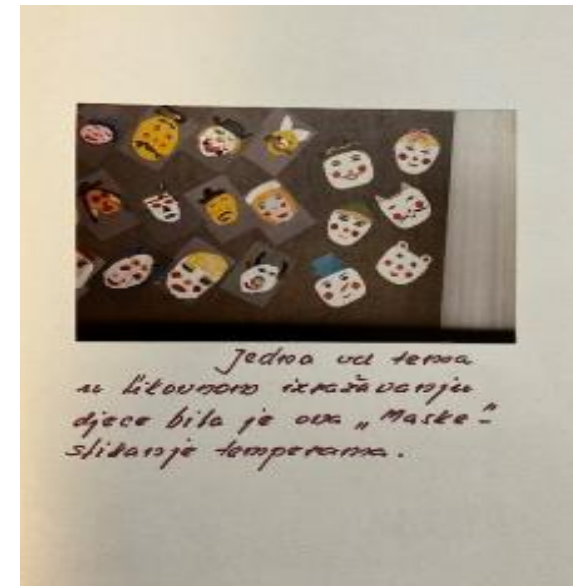
tkanina) ili od prirodnog materijala (kora, šiške, žir, kestenje, mahovina). Važno radno područje predstavlja rad u vrtu i okolini dječjeg vrtića za grabljanje lišća i sezonske radove s oruđem kao lopata, grablje, motičica, kablčić za zalijevanje, košara i korpa za nošenje na leđima. Djecu je važno poticati na poslove oko uzgoja biljaka, a za početke društvenog rada važno je i da djeca pomažu saditi voćke, vaditi krumpire, brati kestenja i žira za životinje zimi i slično. Na dijete snažno djeluje i umjetnička riječ, lijepa literatura pa se u radu trebaju koristiti knjige sa slikama, slikovnice, bajke, dječje izreke, pjesmice. Kao sredstvo odgoja djece predškolske dobi uvodi se i film i dijafilm (Bartušková,1968).

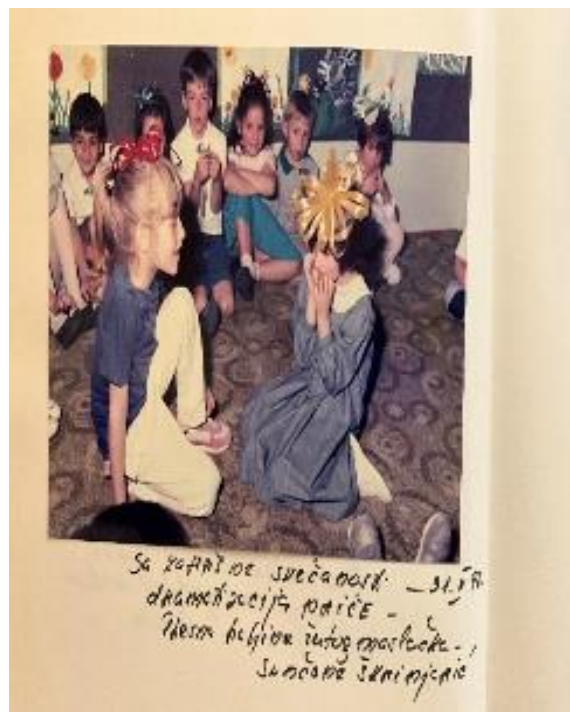
Slika 14. Doček i ispraćaj štafete djece Dječjeg vrtića "Ivančica" 1983. i Slika 15. Isti vrtić- Djeca u zajedničkim aktivnostima u prostoriji dnevnog boravka 1983.

Slika 16. Kazališna predstava stručne grupe "Ježeva kućica" u dječjem vrtiću "Ivančica" i Slika 17. Djeca iz istog vrtića u Muzeju narodne revolucije 1983./84.

Slika 18. Potvrda iz Vojnopomorskog muzeja na Gripama 1982./83. dječjem vrtiću "Ivančica" i Slika 19. Likovne aktivnosti u istom vrtiću 1983.

Slika 20. Aktivnosti likovnim, građevnim materijalima u centru dječjeg vrtića "Ivančica" 1984./85.
i Slika 21. Završna svečanost 1990. u istom vrtiću

Slika 22. Uređenje vrtića današnji "Sretni princ" 1986./87.

Slika 23. Dječji likovni radovi-izlaganje 1987./88., dječji vrtić "Ivančica"

Slika 24. Dramatizacija priče Sunčane Škrinjarić "Nezadovoljna bubamara" 1988./89., isti vrtić

5.3. Humanističko-razvojna koncepcija predškolskog odgoja

5.3.1. Osnovna obilježja koncepcije

Humanistički pristup predškolskom odgoju, za razliku od prethodnog koji je bio usmjeren na sadržaje ili područja, polazi od djeteta i njegovih razvojnih potreba i interesa (Valjan Vukić, 2012). Petrovič-Sočo (2013) navodi kako humanističko-razvojni otvoreni kurikulum promiče ideju da su djeca jedinstvena proaktivna bića, bogata potencijalima i sukreatori svojega razvoja koji, igrajući se i istražujući, otkrivaju i usvajaju nove informacije o svijetu, uče i razvijaju se i u svojim metakognitivnim sposobnostima, ukoliko im se osigura optimalno poticajno okruženje i demokratski orijentirani, empatični i reflektivni odgajatelji.

Godine 1991. razvijen je Prijedlog koncepcije razvoja predškolskog odgoja. Konkretizacija koncepcije temeljila se na programskom dokumentu Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991). Sastav radne grupe koja je izradila dokument su činili: Mira Kunstek, Mira Orešković-Peklić i Zdenka Skert a za potrebe dokumenta su savjetovani Matilda Markočić,

Dubravka Maleš, Arjana Miljak i Ivanka Stričević. Suprotno od prethodne pedagoške koncepcije društveno-organiziranog predškolskog odgoja, novom se promiče sloboda inicijative i stvaranju i provođenju programa predškolskom djecom, što ovoj djelatnosti daje novu kvalitetu. Dječji vrtić i drugi oblici izvanobiteljskog života trebali bi djetetu omogućiti uspostavljanje i proširivanje emocionalnih i socijalnih veza, kvalitetne odnose sa djecom i odraslima iz okoline, a u takvom odnosu dijete može razvijati razne oblike djelatnosti poput: životno praktičnih i radnih aktivnosti, raznovrsne igre, društvena i društveno-zabavna druženja, umjetničko promatranje, raznovrsno izražavanje i stvaranje djeteta, istraživačko-spoznajne i specifične aktivnosti s kretanje. Važno je osigurati djeci (uz stručno posredno djelovanje na igru oblikovanjem poticajnog okružja, izborom i rasporedom igračaka te materijala za igru u prostoru i vremenu) da igrajući se istražuju, eksperimentiraju raznim materijalima i istraživačkim postupcima, da zamišljaju, kombiniraju, doživljeno i ono što nije. Prema odredbama humanističko-razvojne koncepcije, dječji vrtić predstavlja njezin temeljni provedbeni oblik, a Prijedlog koncepcije razvoja predškolskog odgoja (1991) poslužio je kao osnova izrade nove programske orijentacije i zakonskih dokumenata (Mendeš, 2020).

5.3.2. Programski dokument Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991)

Mendeš (2022) navodi kako novi dokument Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, temeljen na novoj Koncepciji razvoja predškolskog odgoja, pretpostavlja stručnu podlogu kako bi se provodili razni programi odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi u organiziranim izvanobiteljskim uvjetima. U programu se navode temeljna polazišta humanističko-razvojne koncepcije, da je dijete vrijednost sama po sebi, prihvaćena u svojoj osobnosti, da ima posebna prava, te da se uvažava dječje dostojanstvo i samopoštovanje. Za potrebe nove programske orijentacije osmišljena je nova pedagoška dokumentacija naziva Knjiga pedagoške dokumentacije odgojne skupine.

U skladu s društveno- političkim promjenama, početkom 90-ih godina 20. stoljeća dogodile su se brojne promjene koje su utjecale i na djelatnost predškolskog odgoja. U kontekstu Državnog pedagoškog standarda iz 2008., dječji vrtić se promatra kao ustanova u kojoj se provode organizirani oblici izvanobiteljskog odgojno-obrazovnog rada, njege i skrbi predškolske djece. Programi rada su podijeljeni na: redovite programe njege obrazovanja, zdravstvene zaštite

prehrane i socijalne skrbi djece rane i predškolske dobi koji su prilagođeni potrebama mogućnostima i sposobnostima, na programe za djecu s teškoćama u razvoju, za darovitu djecu, programe na jeziku i pismu nacionalnih manjina, program predškole i rano učenje stranih jezika.

Kako bi se provodili redoviti i posebni programi, oprema prostora je trebala po mjerilima za opremu odgovarati namjeni prostora, u njoj se trebao realizirati odgojno-obrazovnog rad, blagovanje i spavanje, u prostoru se trebala osigurati oprema kako bi djeca npr. čitala slikovnice, kako bi se provodile glazbene, likovne, istraživačke aktivnosti, zatim dramsko-obiteljske igre, igre kockama, manipulativne igre ili drugo, oprema je trebala biti funkcionalna, prenosiva, stabilna, kvalitetna, lakog prirodnog materijala, estetskog izgleda i primjerena dobi djeteta. Prema mjerilima, didaktička sredstva morala su ostvariti sve zadaće ostvarive u dječjem vrtiću i biti razvojno primjerena, trajna, glatka, laka za upotrebu, privlačna i drugo. Za djecu s teškoćama, darovitu djecu ili djecu sa zdravstvenim problemima morala je biti osigurana posebna oprema, a za djecu u posebnim programima uz navedeno, dodatna oprema sredstva i pomagala ovisno o zahtjevu programa. U organizaciji prostorno-materijalnog konteksta dječjih vrtića je od druge polovice 90-ih pa sve do danas uočen znatan napredak (Mendeš, 2020), a brojni vrtići su opremljeni opremom iz tvrtke Ida didacta iz Zagreba, specijaliziranom za didaktičku opremu.

5.3.3. Prostorno-materijalni kontekst

Razvoj kvalitetne odgojno-obrazovne prakse vrtića, prema Slunjski (2008), dugačak je i zahtjevan proces, te prožet različitim izazovima, uspjesima i padovima. Dječji vrtić pretpostavlja živi organizam, kompleksan i nemoguć za protumačiti ukoliko se svaki njegov dio ne poveže sa ostalim dijelovima koji čine cjelinu. Dijelovi tog živog organizma- djeca, odrasli, dnevni raspored, prostor i drugi- čine tkanje mnogih isprepletenih težnji, akcija, raznih interakcija, kao prostorno-materijalnog okruženja, načina organizacije vremena i komunikacije i odnosa svih uključenih pojedinaca. Organizacija bogatog i poticajnog okruženja vrtića moguća je ukoliko djecu promatramo kao inteligentne, kompetentne i razborite, te osobe koje uče čineći i surađujući, pa ih potičemo na aktivnosti koje sami iniciraju, organiziraju i stupaju u socijalne interakcije. Kako bi se poticala neovisnost i autonomija djece, važno je osigurati raznovrsnost, stalnu dostupnost materijala koji su sadržajno bogati i različite izbore primjerene dječjim interesima i razvojnim sposobnostima. Vrtić treba biti organiziran kako bi "promovirao susrete, komunikacije i interakcije djece" (Slunjski, 2008), a prostorna organizacija koja je važna odrednica kvalitete socijalnih

interakcija djece međusobno, treba omogućiti djeci njima svojstveno slobodno kretanje. Prostorno okruženje bi trebalo pružati djeci ugodu i što više, zbog vremena boravka u istome, nalikovati obiteljskom. U vrtiću bi trebala vladati fleksibilna pravila življenja, odnosno pravila postignuta dogovorom većine njihovih članova okoline u kojoj bi takvo ozračje najčešće bilo pozitivno i poticajno (Miljak, 1996). Dijete može osjetiti i potrebu povremenim izdvajanjem, a da bi im se to omogućilo, mogu se izraditi npr. improvizirane *kućice-skrivalice*. Na taj način djeci se ukazuje povjerenje i percipira ih se kao inteligentne, razumne osobe s kojima se sva pravila življenja u vrtiću mogu dogovoriti. Povjerenje u djecu i kvalitetan odnos s djecom preduvjet je uspješnog odgoja, a cjelokupna odgojno-obrazovna praksa vrtića-zajednice koja uči, temelji se na međusobnom povjerenju, uvažavanju, kvalitetnoj komunikaciji svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa (Slunjski, 2008). Organizacija prostora na neki način predstavlja zrcalo u kojem se ogleda kako odgojitelji percipiraju djecu, kako ih razumiju i uvažavaju. Pregrađivanje prostora unutar dnevne sobe ili podjela prostora na manje cjeline kako bi se olakšalo i sadržajno osmišljavanje, pruža brojne prednosti i neizravno poziva djecu na grupiranje te pridonosi kvalitetnoj suradnji i komunikaciji. Svaka prostorna cjelina treba sadržavati logično i svrsishodno ponuđene materijale, koji u svakom centru aktivnosti doprinose kvalitetom iskustvu i učenju, donose dobro opće ozračje i omogućuju da dijete pri samom ulasku jasno zna što u tom centru može raditi ili čega se igrati. U svakom centru treba biti dovoljno materijala koji bi djeci različitih interesa, razvojnih mogućnosti i stilova učenja, omogućili da svih 9 ili 10 sati boravka dnevno tijekom cijele godine rade nešto zanimljivo. Ponuđeni materijal treba imati jasnu logiku međusobnog kombiniranja te biti stalno dostupan kako bi ga djeca ovisno o svojim željama ili interesima koristila. Dijelove namještaja mogu izraditi odgojitelji zajedno sa djecom, te tako svjedočiti kreativnost i vlastitu visoku motivaciju. Igra i brojne aktivnosti mogu biti organizirane i u drugim prostorijama vrtića, kao hodniku, kupaonici i slično, kako bi se djeci omogućilo slobodnije kretanje, povezalo ih se i sa djecom drugih skupina, što predstavlja iznimnu vrijednost, a na taj način se smanjuje i brojnost djece na jednom mjestu dnevne sobe. Zidovi dnevne sobe, trebali bi biti lišeni aplikacija koji su izradili odrasli, a uređeni radovima koje su izradila djeca ili iskorišteni kao radne plohe sa ponuđenim raznim npr. intelektualnim plakatima, a sve u razini dječjih očiju. Na taj način se djeci šalje poruka da se njihov rad cijeni i njihovim radovima ukrašava vrtić. Kako ističe Slunjski (2008), prostor oko nas utječe na to kako se osjećamo, kako razmišljamo i kako se ponašamo, i isto nam može olakšati ili otežati. Kvaliteta prostorno-materijalnog

okruženja nezaobilazna je pretpostavka življenja, odgoja i učenja djece u vrtiću (Slunjski 2008), a suvremena pedagogija ranog djetinjstva temeljena je, prema Miljak (1996) na shvaćanju da dijete bogati svoja iskustva u interakciji sa socijalnim i materijalnim okruženjem.

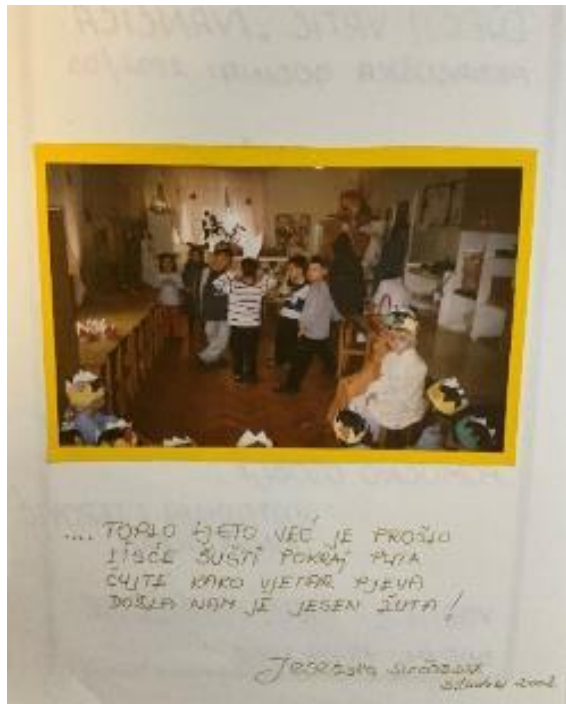
Slika 25. Razvoj spoznajnih aktivnosti: istraživanje voća i povrća u dječjem vrtiću "Ivančica" 1990./91., Slika 26. Maskembal u vrtiću 1990./91. i Slika 27. Igre trgovine 1991./1992. u istom vrtiću

Slika 28. Stvaralačke aktivnosti u dječjem vrtiću "Ivančica" 1998. i Slika 29. Igre u obiteljskom centru iste godine, isti vrtić

Slika 30. Sudjelovanje na Danima kruha u dječjem vrtiću "Ivančica" 1999. i Slika 31. Jesenska svečanost iste godine, isti vrtić

Slika 32. Jesenska svečanost 1999., isti vrtić i Slika 33. Proslava Maksembala 1999., isti vrtić

6. PROSTORNO-MATERIJALNI KONTEKST SUVREMENOG DJEČJEG VRTIĆA

Kurikulum u našem jeziku s latinskog doslovno preveden kao tijek ili slijed nečega, pretpostavlja sadržaje učenja te njihove ishode u obliku znanja, te je isti, promatran na ovaj način, usmjeren na ciljeve postavljene izvana. Promatrajući programski dokument iz 1971. naziva Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, uočavaju se sva obilježja tradicionalnog kurikuluma koji je bio usmjeren na pripremu djece za školu, ali i za neki drugi život, koji ne uključuje življenje "ovdje i sada" kako to opisuje autorica Petrović-Sočo (2009). Može se primjetiti njegova velika strukturiranost i usmjerenost na poučavanje i to poglavito u kognitivnom području dječjeg razvoja. Program je bio usmjeren na znanje, umjesto na dijete te se ostvarivao frontalnim oblikom rada, verbalnom metodom i u točno određeno vrijeme, sa trajanjem ovisno o dobi djeteta. Odgojno-obrazovni sadržaji bili su unaprijed isplanirani od strane odgojitelja prema nekom zamišljenom prosječnom djetetu. Primjenjivala se strategija učenja napamet bez uzimanja u obzir dječjeg razumijevanja pojmova, a prostor je bio organiziran na način da slobodnoj igri nije bila posvećena pažnja. Djeca su se slobodno mogla igrati samo tijekom jutarnjeg okupljanja ili nakon poslijepodnevnog odmora, ali i tada samo za stolovima, sa unaprijed pripremljenim didaktičkim igračkama - izabranim od strane odgojitelja, iz zatvorenih ormara. Kutići su bili bezlični i siromašni sadržajima. Svakodnevno se provodilo organizirano podučavanje iz drugog odgojno-obrazovnog područja. Odgojitelji su ukrašavali zidove vlastitim uradcima i aplikacijama te donosili ostala pravila zajedničkoga življenja, a u praznim prostorima vrtića djeca nisu smjela boraviti kao ni posjećivati druge sobe. Odgojitelj je imao dominantnu, a dijete pasivnu ulogu. Tradicionalno obilježje kurikuluma bilo je usmjereno na ciljeve postavljene izvana koji "odražavaju uprosječivanje naspram originalnosti, stereotipnost naspram kreativnosti, fragmentarnost naspram holizmu, uniformnost naspram individualnosti, ovisnost naspram međuovisnosti, memoriranje naspram stvaranja znanja i samoostvarenja djece" (Petrović-Sočo, 2009). Tek prije tridesetak godina, temeljem Programskog usmjerenja odgoja i obrazovanja predškolske djece iz 1991. godine, kurikulum dobiva novu dimenziju temeljenu na humanističko-razvojnoj koncepciji ranoga odgoja, te se usmjerava na dijete i sve aspekte njegova razvoja. Suvremena pedagogija danas, zalaže se za razumijevanje specifičnih potencijala svakog djeteta te prihvaćanje djece kao aktivnih sudionika odgoja i obrazovanja, kao i za suradnju zajednica u

kojima dijete odrasta. U ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja koje su usmjerene na kvalitetu i razvoj, potiče se prilagodljivost i otvorenost za neočekivano, a dječja igra poštuje se kao optimalan model učenja (Visković, Višnjić-Jetvić, 2019). Vujičić i sur. (2018) prema Reggio pedagogiji, učenje opisuju kao istraživanje okruženja u kojem dijete živi, a o njegovom planiranju može se govoriti samo ukoliko se s istim povezuje pripremanje i organiziranje prostora, materijala, situacija i prilika za učenje. Učenje igrom olakšava i ubrzava učenje te ga čini zabavnim i učinkovitim (Visković, 2018). Autorice Slunjski i Ljubetić (2014) pak naglašavaju igru kao integralni dio odgojno-obrazovnog procesa što pretpostavlja osiguranje odgovarajućih uvjeta kako bi se ona provela, pa se na nju u institucijskom kontekstu usmjeruje posebna pozornost. Igra u suvremenim vrtićima koji su dobno mješoviti, prema Mendeš i sur. (2020) ima mnogostruke prednosti. U zajedničkim aktivnostima, vršnjačkom se komunikacijom razvija socijalna kompetencija, djeca uče pravila i kako se ona stvaraju, što je pravda, pravednost; uče dijeliti i surađivati, razvijaju samopoštovanje i u odnosu sa drugom djecom usavršavaju osobne fizičke, intelektualne i socijalne sposobnosti. Igra treba biti potaknuta i vođena od djeteta, podržavana od odgojitelja ili roditelja kako bi bila sastavnica razvojno-primjerene prakse. Slunjski (2012) ističe kako prilike stjecanja raznih iskustava i znanja djece trebaju biti usklađene sa svim specifičnostima učenja, koja pretpostavljaju da djeca uče od rođenja i to cjelovito a ne rascjepkano, izravnim iskustvom, igrom i aktivnim sudjelovanjem u procesu učenja s drugom djecom i odraslima koji ih podržavaju. Kvalitetno i poticajno okruženje dječjeg vrtića čini visok obrazovni potencijal jer djeca uče aktivno, istražuju, čine i surađuju sa drugom djecom i odraslima, a okruženje bogato promišljenim izborom materijala omogućuje djeci rješavanje problema postavljajući hipoteze, istražujući, eksperimentirajući te gradeći znanja i razumijevanja. Autor Mendeš (2020) ističe važnost formiranja različitih interesnih centara ili kutića u kojima se bogati igrovno okruženje odgovarajućim materijalima-igračkama. Igračka predstavlja nezaobilaznog partnera u dječjoj igri a brojni pedagoški klasici poput Jana Komenskog, Fridricha Fröbela, Marie Montessori i drugih, promatraju igračku kao snažan odgojni element. Montessori pridaje posebnu važnost tzv. pripremljenom okruženju, a posebno naglašava i individualnost i samostalnost djeteta kao samostalnog subjekta. Materijalno okruženje u suvremenom dječjem vrtiću kako navodi Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) treba sadržavati centre aktivnosti koji nude širok spektar materijala koji će djetetu omogućiti njihovo slobodno korištenje. Poticajno i kvalitetno okruženje vrtića djetetu omogućuje svakidašnje stupanje u interakcije s

različitim sadržajima učenja (npr. glazbenim, jezičnim, matematičkim, prirodoslovnim...), omogućuje istraživanje različitih logičkih, matematičkih i fizikalnih fenomena i pojava, zatim istraživanja prirode, istraživanja različitih mogućnosti organizacije prostora, istraživanja zvukova, tonova, melodija, glazbe i pokreta, istraživanja različitih likovnih tehnika i različitih mogućnosti njihova korištenja i slično. Okruženje djecu treba poticati na istraživanje i angažiranje različitih senzoričkih modaliteta kao npr. istraživanje tekstura, mirisa, zvukova, tonova, melodija, pokreta i sl. (NKRPOO, 2015). Prema Vujičić i sur. (2018) materijali trebaju biti dostupni djeci te se u npr. istraživačko-spoznajnom centru izmjenjivati povremeno s drugim materijalima; trebaju biti stvarni i odabrani tako da potiču dječju zaniželj, omoguće djeci neposredno manipuliranje, eksperimentiranje, transformiranje te postavljanje i provjeravanje hipoteza. Perspektiva razvoja zasigurno je bolja, ukoliko odgojitelj ulazi u praksu nadahnut suvremenim saznanjima, u proces u kojem se učenje promatra cjelovito, isprepleteno te u kom je svaki dio utkan u zajedničko življenje djece.

Slika 34. Dječji vrtić "Grigor Vitez", objekt "Frulica" i Slika 35. Dječji vrtić "Grigor Vitez", dvorište objekta "Mali princ"

Slika 36. i Slika 37. Dječji vrtić Grigor Vitez, objekt "Ivančica"

Slika 38. Dječji vrtić "Grigor Vitez", objekt "Mala sirena" i Slika 39. Dječji vrtić "Grigor Vitez", u dvorištu objekta "Sretni princ"

Slika 40., Slika 41., Slika 42., Slika 43., Dječji vrtić "Grigor Vitez", objekt "Adriana", Montessori program danas

Slika 44. Dječji vrtić "Grigor Vitez", objekt "Mala sirena", Montessori program danas

Slika 45. Dječji vrtić "Grigor Vitez", objekt "Mali princ", jaslice: Montessori program danas

7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Autorice Rajić i Petrović-Sočo (2015) navode kako se djetetu se tijekom vremena mijenjala uloga. J.J. Rousseau u svojoj knjizi *Emil* davne 1887. prvi promatra dijete kao dijete, ne kao čovjeka u kojeg treba uliti znanje odraslih, nego mu omogućiti rast i razvoj. Kako bi mu se osigurao razvoj, Rousseau je isticao važnost oblikovanja okoliša za dijete, izgradnje pedagoške situacije i skrbi za prave susrete (Valjan-Vukić, 2012.) Prve ustanove predškolskog odgoja bile su socijalnog karaktera i osiguravale su djeci skrb, zdravstvenu zaštitu i njegu te smještaj dok roditelji rade. Postepeno su se programi usmjeravali na odgojne zadatke u zabavištima koja su dijete trebala pripremiti za školu. Pedagog Friedrich Fröbel naglasio je početak odgoja od najranije dobi i poticanje djeteta svestrano u odgovarajućoj sredini. Smatrao je da dobro pripremljena sredina može potaknuti dijete raznim aktivnostima i igrama te jačati njegove unutarnje težnje i osjetila (Mendeš, 2019). Kako bi potaknuo dijete razvio je jako strukturirani sustav igračaka ili *darova* kao sastavni dio didaktičke opreme prvih dječjih zabavišta. Prvi programski dokumenti oslanjali su se na realizaciju sadržaja i prijenos znanja, ali su naglašavali materijalnu sređenost dječjeg vrtića igračkama i materijalima po uzoru na pedagogiju Fröbela. S vremenom se javlja odmak od tradicionalnog kurikuluma i ograničenosti na sadržaje rada i prostor u kojem se nije pridavala važnost slobodnoj igri. Organizacija rada postaje fleksibilnija. Programski dokumenti iz sedamdesetih godina navode kako prostor treba biti funkcionalan i uređen na način da potiče dječju radoznalost i inicijativu, a razne igračke, predmeti i materijali donose djeci brojne dobrobiti. Tradicionalni pristup i usmjerenost na sadržaje, devedesetih godina mijenja humanistički pristup usmjeren na dijete i njegove potrebe i interese. Naglasak se stavlja na opremanje okružja dječjeg vrtića bogatstvom materijala u kojem će djeca učiti čineći. Djeca će igrajući se i istražujući, otkrivati i usvajati nove informacije o svijetu, učiti i razvijati se i u svojim metakognitivnim sposobnostima, ukoliko im se osigura optimalno poticajno okruženje i demokratski orijentirani, empatični i reflektivni odgajatelji (Petrović- Sočo, 2015). Istraživanja su donijela novi pogled na dijete i njegovo djetinjstvo te se pomaknula od tradicionalnog. Tako je nastala nova paradigma ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Corsaro (2011) ističe prijelaz od koncepta djece kao pasivnih članova društva koji se pripremaju za odraslost i aktivno sudjelovanje do suvremenog promatranja djece kao članova koji svojom aktivnošću održavaju društvo. Dok su se prethodni koncepti istraživanja bavili djetinjstvom kako ga vide odrasli, novija istraživanja razmatraju probleme s aspekta djece, pri čemu se uvažava dječje iskustvo, autonomija djeteta i razvojne

perspektive u realnom kontekstu življenja (Vujičić i Petrić, 2021). Način na koji se razumije priroda djeteta i fleksibilnost prostora dječje slobode povezan je, prema Visković (2018) s općim socijalnim kontekstom i osobnim paradigmama odraslih, kao i sa javnim obrazovnim politikama, globalnim ekonomskim kontekstom i svjetonazorskim okruženjem. Stoga prema Valjan-Vukić (2012) značajnu ulogu ima odgojitelj koji posreduje u stvaranju poticajnog okruženja, radu s materijalom, koji uvažava djetetovu slobodu, prepoznaje razdoblja posebne osjetljivosti, vodi realizaciji odgojnog cilja, a to je slobodan, neovisan, samostalan čovjek. Slunjski (2015) navodi kako mjeru u kojoj djeca komuniciraju i surađuju znatno određuje kvaliteta komunikacije i suradnje njihovih odgojitelja koja se odražava na sve strukture - oblikovanje prostora vrtića, organizaciju vremena, dinamiku izmjene aktivnosti, odnosno na kvalitetu planiranja, realizacije i evaluacije odgojno-obrazovnog procesa u cijelosti. Prostorno - materijalni, socijalni i igrovni uvjeti okruženja jesu poticaji, izvori i alati za razvoj svakog pojedinca (Visković, 2018), a otvorenost praktičara za istraživanje, prema Slunjski (2015), predstavlja najbolji put postizanja kvalitativnih, kao i trajnih promjena u praksi ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

8. SAŽETAK

Prostorno-materijalni kontekst dječjih vrtića nekad i danas

Kao temeljna jedinica društva, obitelj je tijekom vremena doživjela velike promjene. Otvaranje prvih predškolskih ustanova bio je odgovor na procese industrijalizacije, urbanizacije, sve većeg zapošljavanja žena i izmijenjene uvjete odrastanja i odgoja djeteta. Uključivanjem djece u različite odgojno-obrazovne ustanove javlja se institucijski odgoj te u skladu s tim i djetinjstvo koje se postupno institucionaliziralo. Mnogi mislioci i teoretičari bavili su se pitanjima odgoja i značajkama igre kao središnje aktivnosti koja pridonosi cjelovitom dječjem razvoju, te su doprinijeli razvoju teorije i prakse ranog odgoja i postavili temelje razvoja društva. Prva razmišljanja o odgoju bila su da se dijete može uključiti u organizirane aktivnosti putem kojih će graditi znanja o svijetu koji ga okružuje. U predškolskoj dobi dijete je najviše osjetljivo na utjecaje okoline, a utjecaji u toj dobi (najupečatljiviji i najtrajniji) su od velikog značaja za kasniji odgoj, obrazovanje i formiranje osobnosti uopće. Rani i predškolski odgoj danas, kako u većini zemalja svijeta, tako i kod nas, čini sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava, a dječji vrtić jest njegov osnovni provedbeni oblik. Prostorno i socijalno okruženje vrtića-aktivnim uključivanjem djece u proces učenja, uz neizostavnu interakciju s drugom djecom i podržavajućim odraslima-ima velik utjecaj na učenje i cjelokupni razvoj i odgoj djeteta, zbog čega neprekidan razvoj okruženja predstavlja jednu od posebno važnih zadaća u organizaciji odgojno-obrazovnog procesa vrtića. Suvremeno shvaćanje predškolske djece i institucijskog ranog odgoja i obrazovanja, kao rezultat suvremenih znanstvenih istraživanja i spoznaja, urodilo je novim stajalištima i vrijednostima, te se promijenio doživljaj dječjeg vrtića- od mjesta institucijske skrbi, zaštite i odgoja djece do-vrtića kao organizacije koja uči.

Ključne riječi : dječji vrtić, institucijski odgoj, okruženje, skrb, zaštita

ABSTRACT

Spatial-material context of kindergartens then and now

As the basic unit of society, the family has undergone great changes over time. The opening of the first preschool institutions was a response to the processes of industrialization, urbanization, the increasing employment of women and the changed conditions for growing up and raising children. By including children in different educational institutions, institutional education appears and, accordingly, a childhood that gradually became institutionalized. Many thinkers and theoreticians dealt with the issues of upbringing and the features of play as a central activity that contributes to the overall development of children, and they contributed to the development of the theory and practice of early childhood education and laid the foundations for the development of society. The first thoughts about upbringing were that the child can be involved in organized activities through which he will build knowledge about the world around him. In the preschool age, the child is most sensitive to the influence of the environment, and the influences at that age (the most impressive and lasting) are of great importance for later upbringing education and personality formation in general. Early and preschool education today, both in most countries of the world and in our country, is an integral part of the educational system, and kindergarten is its basic form of implementation. The spatial and social environment of the kindergarten - by actively involving children in the learning process, along with essential interaction with other children and supporting adults - has a great influence on learning and the overall development and upbringing of the child, which is why the continuous development of the environment is one of the particularly important tasks in the organization of educational educational process of the kindergarten. The modern understanding of preschool children and institutional early upbringing and education, as a result of modern scientific research and knowledge, gave birth to new points of view and values, and the experience of kindergarten changed - from a place of institutional care, protection and education of children to kindergarten as a learning organization.

Keywords: preschool institution, institutional education, environment, care, protection

Izvori i literature

A) Izvori

Uputstvo za organizaciju i rad u dječjim zabavištima (1945). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str. 93

Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu (1947). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str.97

Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (probni)(1967). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str. 19

Program i upute za saobraćajni odgoj u dječjem vrtiću (1968). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str.147

Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str. 153

Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu (1976). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str.257

Programske osnove za odgoj i njegu u dječjim jaslicama (1977). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str.289

Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983). U : Mendeš, B. (ur.) (2022). Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Zagreb : Novi redak, str.343

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Zagreb.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Zagreb.

B) Literatura

1. Arkin, E.A. (1951) Igra i rad u životu djeteta. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
2. Bartušková, M. (1968) Pedagogija predškolske dobi, preveo Josip Matušek. Zagreb : Školska knjiga (Pedagoška biblioteka).
3. Corsaro, W. A. (2011). The Sociology of Childhood (3rd Edition). London: Pine Forge Press, SAGE.
4. Cvijić, A. (1895.): Rukovod za zabavište. Zagreb: HPKZ.
5. Došen-Dobud, A. (1977) Slobodne aktivnosti u dječjem vrtiću. Pedagoški rad, 32 (5-6), 285-298.
6. Došen-Dobud, A. (2019). Nove slike iz povijesti predškolskog odgoja: prilozi povijesti institucijskoga predškolskog odgoja. Zagreb: Novi redak.
7. Lipovac, M. (1985). Predškolski odgoj u Hrvatskoj. Zagreb: Narodne novine i Osijek: Pedagoški fakultet.
8. Mendeš, B. (2015). Početci institucijskog predškolskog odgoja u Hrvatskoj i njegova temeljna obilježja. Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 64(2), 227. – 250.
9. Mendeš, B. (2020). *Prema suvremenom dječjem vrtiću: Pedagoška kretanja i promjene u sustavu ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
10. Mendeš B., Marić Lj., Goran Lj., (2020) Dijete u svijetu igre: teorijska polazišta i odgojno-obrazovna praksa, Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.
11. Mendeš B. (2022) Programske orijentacije ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj, Zagreb : Novi redak, str. 53-407
12. Miljak, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja – model izvor*. Velika Gorica: Persona.
13. Petrović-Sočo, B. (2007) *Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje-holistički pristup*. Zagreb, Mali profesor.
14. Petrović-Sočo, B. (2009). Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikuluma ranog odgoja. *Pedagogijska istraživanja*, 6 (1-2), 123-136. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/118104>
15. Pintar, Ž. (2018) Dijete kao vrijednost suvremenog društva. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/318051>

16. Pregrad, Z. (1980) Porodični odgoj, II dopunjeno izdanje. Sarajevo: Igkro "Svjetlost", OOUR Zavod za udžbenike
17. Rajić, V. i Petrović-Sočo, B. (2015). Dječji doživljaj igre u predškolskoj i ranoj školskoj dobi. Školski vjesnik, 64 (4), 603-620. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/153131>
18. Roller-Halačev, M. (1975) Igračke predškolskog djeteta. Zagreb: Željeznička tiskara.
19. Roller-Halačev, M. (1978) Upoznavanje predškolske djece s okolinom, 2. izdanje. Priručnik za odgajatelje u dječjim vrtićima, Zagreb: Školska knjiga
20. Santos, L. (2012). Friedrich Fröbel i njegov pogled na ulogu djetinjstva. Djeca u Europi, 4 (7), 31-32. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123583>
21. Serdar, E. (2013). Počeci institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Dijete, vrtić, obitelj, 19 (71), 4-6.
22. Slunjski, E. (2008) Dječji vrtić : zajednica koja uči : mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja / Edita Slunjski. - Zagreb : Spektar media ; Nova Gradiška : Arca.
23. Slunjski, E. (2009). Postizanje odgojno-obrazovne prakse vrtića usklađene s prirodom djeteta i odraslog. *Život i škola, lv* (22), 104-115. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/47432>
24. Slunjski, E. (2012) Tragovima dječjih stopa. Zagreb: Tisak profil.
25. Slunjski, E. i Ljubetić, M. (2014). Igra i njezin pedagoški potencijal u ustanovi ranog odgoja. *Croatian Journal of Education*, 16 (Sp.Ed.1), 127-141. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117857>
26. Slunjski, E. (2015) Izvan okvira, kvalitativni iskoraci u shvaćanju i oblikovanju predškolskog kurikulumu. Zagreb: Element.
27. Stenzel, V., Kobola, A. (1977) Upoznaj svoju okolinu: Priručnik za rad s radnim listovima za roditelje i odgajatelje u dječjim vrtićima; Zagreb : Školska knjiga.
28. Valjan Vukić, V. (2012). Prostorno okruženje kao poticaj za razvoj i učenje djece predškolske dobi. *Magistra Iadertina*, 7 (1), 123-132. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99897>
29. Visković, I. (2018). Transition Processes from Kindergarten to Primary School. *Croatian Journal of Education*, 20 (Sp.Ed.3), 51-75. <https://doi.org/10.15516/cje.v20i0.3326>
30. Visković I., Višnjić Jevtić A. (2019) Je li važnije putovati ili stići!? Prijelazi djece rane i predškolske dobi iz obitelji u odgojno-obrazovne institucije. Zagreb : Alfa d.d.

31. Višnjić-Jevtić, A., Visković, I. (2018) Izazovi suradnje: Razvoj profesionalnih kompetencija odgajatelja za suradnju i partnerstvo s roditeljima. Zagreb: Alfa.
32. Vujičić, L. (2016). Razvoj znanstvene pismenosti u ustanovama ranog odgoja. Rijeka: Učiteljski fakultet u Rijeci
33. Vujičić, L., Petrić, V. (2021) Integrirano učenje uz pokret u ustanovama ranog odgoja. Rijeka : Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet.
34. Vujičić, Lidija; Pejić Papak, P.; Valenčić Zuljan, M. (2018) Okruženje za učenje i kultura ustanove. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
35. Zaninović, M. (1988). Opća povijest pedagogije. Zagreb: Školska knjiga.

C) Popis slika

Slika 1. <https://froebelusa.com/> (preuzeto 20.01.2024.)

Slika 2.

https://www.google.com/search?q=froebel%27s%20gifts&udm=2&uds=ADvngMg6Q0mwSNoULKN8tZh6vlSyTpTK5inzZAUgd6JsQ1OV4Scs27FSbZp7GRanKKwWi6Qw56kc&tbs=rimg:CVR3t8hBHcNrYdzE_1XfO-wKtsgIAwAIA2AIA4AIA&rlz=1C1KNTJ_enHR1074HR1074&hl=hr&sa=X&ved=0CCAQuIIBahcKEwi4p5f39rCGAxUAAAAAHQAAAAAQEQ&biw=1920&bih=953&dpr=1#imgrc=ctJidfkakmN63M&imgdii=Syeb94NGUDwCqM (preuzeto 28.4.2024.)

Slika 3. <https://99percentinvisible.org/episode/froebels-gifts/> (preuzeto 20.01.2024.)

Slike od 4.do 45. Izvor: Dječji vrtić Grigor Vitez, Split

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Andrea Sorić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, rujan 2024.godine

Potpis:

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: ANDREA SORIC

Naslov rada: PROSTORNO - MATERIJALNI KONTEKST
DJEČJIH VRTIĆA NEKAD I DANAS

Znanstveno područje i polje: DRUŠTVENE ZNANOSTI I PEDAGOGIJA

Vrsta rada: DIPLOMSKI

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
DOC. DR. SC. BRANIMIR MENDES

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
IZV. PROF. DR. SC. IVANA VISKOVIĆ
DOC. DR. SC. BRANIMIR MENDES
ISKRA TOMIĆ-KASELJ, ASISTENT

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 18. 09. 24.

Potpis studenta/studentice:

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.